

บทที่ 4

อิสลาม : ความหมายและหลักการพื้นฐาน

4.1 ความเป็นมาของอิสลาม

อิสลามเป็นวิถีชีวิตที่เชื่อและเนื้อหาคำสอนของมันได้ถูกกำหนดและถูกประทานมาจากอัลลอฮ์ ซุบฯ พระผู้เป็นเจ้าแห่งสากลโลก¹⁰⁷ ดังที่พระองค์ตรัสว่า

“แท้จริงวิถีชีวิต (ศาสนา) ณ อัลลอฮ์ คือ อิสลาม...”¹⁰⁸

ซึ่งพระองค์ได้ทรงประทานอิสลามมาให้แก่นุญญาดีในทุกยุคทุกสมัยผ่านทางนบีที่พระองค์ได้ทรงคัดเลือกและแต่งตั้งมาจากมนุษย์ที่มีคุณธรรมสูงส่งมาอย่างต่อเนื่องตลอดเวลา นับตั้งแต่อาดัม ซึ่งเป็นมนุษย์และนบีคนแรกของโลกนี้ จนกระทั่งถึงนบีมุฮัมมัด คือ นบีมุฮัมมัด คือลฯ โดยได้รับการแต่งตั้งจากอัลลอฮ์ ซุบฯ ให้เป็นนบีเมื่อวันจันทร์ที่ 21 เดือนรอมฎอนในเวลากลางคืนตรงกับวันที่ 10 สิงหาคม ค.ศ. 610 ขณะที่มูฮัมมัดได้ 40 ปี 6 เดือน 12 วัน¹⁰⁹ ดังที่ อัลลอฮ์ ซุบฯ ตรัสว่า

“พระองค์ได้ทรงกำหนดวิถีชีวิต (ศาสนา) แก่พวกเจ้าเช่นเดียวกับที่พระองค์ได้ทรงบัญชาแก่นูฮ และที่เราได้วะฮีย์แก่เจ้าเช่นเดียวกับที่เราได้บัญชาแก่อิบรอฮีม และมุซา และอีสา ว่า พวกเจ้าจงดำรงวิถีชีวิต (ศาสนา) ไว้ให้มั่นคง และอย่าแตกแยกกันในเรื่องของวิถีชีวิต (ศาสนา)...”

“มุฮัมมัดมิได้เป็นบิดาผู้ใดในหมู่บุรุษของพวกเจ้า แต่เป็นรอซูลของอัลลอฮ์ และคนสุดท้ายแห่งบรรดานบีและอัลลอฮ์นั้นทรงรอบรู้ทุกสิ่ง”¹¹⁰

โดยพระองค์ได้ทรงประทานอิสลามในรูปแบบสุดท้ายให้แก่ นบีมุฮัมมัด คือลฯ ซึ่งประกอบด้วยกฎหมายที่มีความสมบูรณ์ครบถ้วน มีความเป็นสากล และได้รับการพิทักษ์รักษาไว้

¹⁰⁷ คู่อับดุลละฮ์ หนุมสุซ และคณะ, ความคลาดเคลื่อนของนักวิชาการไทยเกี่ยวกับชีวประวัติและคำสอนของท่านนบีมุฮัมมัด คือลฯ.(ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์),, หน้า 104-105.

¹⁰⁸ อัลกุรอาน 3 : 19 หมายถึง อัลกุรอาน บทที่ 3 โองการที่ 19 โดยเลขกลุ่มหน้า หมายถึง บทของอัลกุรอาน และเลขกลุ่มหลัง หมายถึง โองการของอัลกุรอาน โดยจะใช้ตลอดไปในการศึกษาครั้งนี้

¹⁰⁹ อับดุลละฮ์ หนุมสุซ และคณะ, ความคลาดเคลื่อนฯ, หน้า 105.

¹¹⁰ อัลกุรอาน 3 : 85 และ 39 : 40

เป็นอย่างคืออยู่ในรูปของอัลกุรอานและสุนนะฮ์ โดยที่ตัวบททั้งสองไม่มีการแก้ไข ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง ซ่อนเร้น หรือสูญหายในภายหลังแต่อย่างใด ดังที่อัลลอฮ์ ซุบฯ ตรัสว่า

“แท้จริงเราได้ให้ข้อตักเตือน (อัลกุรอาน) ลงมา และแท้จริงเราเป็นผู้รักษามั่นอย่างแน่นอน

“...วันนี้ข้าได้ให้สมบูรณ์แก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งวิถีชีวิตของพวกเจ้า และข้าได้ให้ครบถ้วนแก่พวกเจ้าแล้ว ซึ่งความกรุณาเมตตาของข้า และข้าได้เลือกอิสลามให้เป็นวิถีชีวิตแก่พวกเจ้าแล้ว...”¹¹¹

4.2 เป้าหมายของอิสลาม

เป้าหมายสูงสุดของอิสลามมี 2 ประการ คือ

4.2.1 เรียกร้องเชิญชวนมนุษย์ไปสู่หลักเตาฮีด ทั้ง 3 ด้านคือ¹¹²

1) เตาฮีดฮ์รูบียะฮ์ หมายถึง การเชื่อมั่นว่า อัลลอฮ์ ซุบฯ คือ ผู้ทรงเป็นหนึ่งเดียวที่ไม่มีสิ่งใดร่วมเป็นพระผู้เป็นเจ้า เป็นผู้ทรงสร้าง ผู้ทรงกรรมสิทธิ์ ผู้ทรงดูแลรักษา ผู้ทรงบริหารจัดการ ผู้ทรงให้ชีวิต ผู้ทรงประทานปัจจัยยังชีพ ผู้ทรงให้ตาย และอื่นๆ ต่อทุกสรรพสิ่งทั้งบนโลกนี้ (ดunya) และ โลกหน้า (อาคิเราะฮ์) ดังที่อัลลอฮ์ ซุบฯ ตรัสว่า

“อัลลอฮ์ คือ ผู้ทรงสร้างทุกสิ่ง และพระองค์เป็นผู้ทรงดูแลและคุ้มครองทุกสิ่ง”¹¹³

2) เตาฮีดอัลฮัสมะฮ์ หมายถึง การเชื่อมั่นว่า อัลลอฮ์ ซุบฯ คือผู้ทรงเอกะเป็นหนึ่งเดียวที่ไม่มีสิ่งใดเหมือนหรือคล้ายคลึงกัน ตัวตนหรือลักษณะ หรือนามของพระองค์ พระองค์เป็นเพียงผู้เดียวที่ทรงมีบรรดาพระนามอันวิจิตรงดงาม และคุณลักษณะอันสมบูรณ์ที่สุดและทรงบริสุทธิ์จากพระนามที่ชั่วช้าเลวทรามและคุณลักษณะที่ต่ำต้อย โดยเชื่อมั่นในบรรดาพระนามและลักษณะตามที่ปรากฏในอัลกุรอานและสุนนะฮ์ โดยที่ไม่มีการเปลี่ยนแปลง จินตนาการ ตีความ ปฏิเสธ บิดเบือนหรือเปรียบเทียบ ดังที่อัลลอฮ์ ซุบฯ ตรัสว่า

“ไม่มีสิ่งใดเสมอเหมือนพระองค์ และพระองค์เป็นผู้ทรงไฉน ทรงมองเห็น”¹¹⁴

¹¹¹ อัลกุรอาน 15 : 9 และ 5 : 3

¹¹² เตาฮีดในทางภาษา หมายถึง การทำให้เป็นหนึ่ง หรือ การยืนยันการเป็นหนึ่ง ในทางวิชาการ หมายถึง การศรัทธาว่าอัลลอฮ์ ซุบฯ คือ ผู้ทรงเอกะโดยไม่มีภาคีใดๆร่วมในเตาฮีดทั้ง 3 ด้าน อ้างในอนุอามีนะฮ์ บิลาล ฟิ ลิปส์, *สู่ความเข้าใจแก่นคำสอนอิสลาม*, แปลโดยอนุบลัดย์,(กรุงเทพฯ:ศูนย์บริการวิชาการ,2547), หน้า 5-13;17-18; 43-56. อับดุลลอฮ์ บิน อับดุลอะซีซ อัลอะษะรี, *หลักการยึดมั่นอัลอะซลอะฟุศลอะและห์*,แปลโดยนัศรุลลอฮ์ ต็อยยิบ,(กรุงเทพฯ:สถาบันอิสลามศึกษามูลนิธิอิสลามมุอาซ บิน ญะบัล,2545), หน้า 43-53. และอนุอามีนะฮ์ บิลาล ฟิ ลิปส์, *สู่ความเข้าใจแก่นคำสอน*, หน้า 17-59.

¹¹³ อัลกุรอาน 39 : 62

¹¹⁴ อัลกุรอาน 42 : 11

3) เตาฮีดอัลดิบาอะฮ์ หรือเตาฮีดอัลอูลูฮียะฮ์ หมายถึง การเชื่อมั่นอย่างแน่วแน่นว่า อัลลอฮ์ ซุบฯ คือ ผู้ทรงเป็นหนึ่งเดียวที่ไม่มีพระผู้เป็นเจ้าอื่นใดที่เที่ยงแท้ที่คู่ควรหรือเหมาะสมที่จะได้รับการเคารพภักดีนอกจากพระองค์เท่านั้น เพราะพระองค์เป็นผู้สร้างมนุษย์ ผู้ประทานสิ่งที่ดี และปัจจัยยังชีพให้แก่พวกเขา ผู้ทรงรอบรู้ทั้งในที่ลับและที่เปิดเผย ผู้ทรงสามารถตอบแทนรางวัลให้แก่ผู้ที่เชื่อฟัง และสามารถลงโทษแก่ผู้ที่ฝ่าฝืนต่อพระองค์

ซึ่งเตาฮีดอัลดิบาอะฮ์ เป็นเตาฮีดด้านที่สำคัญที่สุด เพราะมันคือเป้าหมายของการสร้างญิน และมนุษย์ นอกจากนี้ มันยังเป็นเป้าหมายและแก่นคำสอนแห่งตั้งบรรดาอหฺลุลและประทานคัมภีร์ของอัลลอฮ์ ซุบฯ โดยมาชี้แจงและเรียกร้องไปสู่หลักเตาฮีดด้านนี้ พร้อมกับตักเตือนและแจ้งให้รู้ถึงสิ่งที่ตรงกันข้ามกับมัน ดังที่อัลลอฮ์ ซุบฯ ตรัสว่า

“และข้ามิได้สร้างญินและมนุษย์มาเพื่ออื่นใด เว้นแต่เพื่ออิบาอะฮ์ต่อข้า ข้าไม่ต้องการปัจจัยยังชีพจากพวกเขา และข้าไม่ต้องการให้พวกเขาให้อาหารแก่ข้า แท้จริงอัลลอฮ์ คือผู้ประทานปัจจัยยังชีพอันมากมาย ผู้ทรงพลัง ผู้ทรงมั่นคง”¹¹⁵

“และโดยแน่นอน เราได้ส่งร่อซูลมาในทุกประชาชาติ (โดยบัญชาว่า) พวกท่านจงอิบาอะฮ์ต่ออัลลอฮ์ และจงหลีกเลี่ยงให้ห่างจากพวกเจ็ด...”¹¹⁶

“อะลีฟ ลาม รอ คัมภีร์ที่โองการ (อายะฮ์) ทั้งหลายของมันถูกทำให้รัดกุม มีระเบียบ แล้วถูกจำแนกเรื่องต่างๆ อย่างชัดเจน จากพระผู้ทรงปรีชาญาณ ผู้ทรงรอบรู้เชี่ยวชาญ เพื่อพวกท่านจะไม่อิบาอะฮ์ผู้ใดนอกจากอัลลอฮ์ แท้จริงฉันได้รับการแต่งตั้งจากพระองค์มายังพวกท่าน เพื่อเป็นผู้ตักเตือนและผู้แจ้งข่าวดี”¹¹⁷

ซึ่งส่วนหนึ่งที่สำคัญของเตาฮีดอัลดิบาอะฮ์ คือ การเผยแผ่และนำกฎหมายอิสลามมาบังคับใช้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับมุสลิมและดินแดนที่มุสลิมเป็นประชากรส่วนใหญ่ พร้อมทั้งจัดและต่อต้านกฎหมาย หรือแนวความคิดที่ขัดแย้งต่อกฎหมายอิสลาม

4.2.2 เรียกร้องเชิญชวนให้ออกห่างและต่อต้านการชิรค์¹¹⁸ เพราะมัน คือ การปฏิเสธเป้าหมายของการสร้างมนุษย์ การแต่งตั้งบรรดาอหฺลุล และประทานคัมภีร์ของอัลลอฮ์ ซุบฯ ด้วยเหตุนี้ การกระทำชิรค์ จึงเป็นความผิดบาปขั้นรุนแรงที่สุดในอิสลาม โดยบุคคลที่กระทำมันจะ

¹¹⁵ อัลกุรอาน 51 : 56-58

¹¹⁶ อัลกุรอาน 16 : 35

¹¹⁷ อัลกุรอาน 11 : 1-2

¹¹⁸ ชิรค์ในทางภาษา หมายถึง การมีหุ้นส่วน การมีส่วนร่วม หรือการเข้าร่วม ในทางวิชาการหมายถึง การทำให้เกิดหุ้นส่วน หรือการตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง อ้างในอนุบาละฮ์ บิลาล ฟิลิปส์, *สู่ความเข้าใจแก่นคำสอนอิสลาม*, หน้า 62.

พ้นสภาพจากการเป็นมุสลิม กลายเป็นผู้ปฏิเสธศรัทธา และทำให้ความดีต่างๆ ของเขาเป็นโมฆะ ซึ่งชิริกเป็นความผิดบาปที่จะไม่ได้รับการอภัยโทษจากอัลลอฮ์ ชุบฯ อย่างเด็ดขาด ดังที่พระองค์ตรัสว่า¹¹⁹

“แท้จริงอัลลอฮ์ จะไม่ทรงอภัยโทษให้แก่การที่สิ่งหนึ่งจะถูกทำให้มีภาคีขึ้นแก่พระองค์ และพระองค์จะทรงให้อภัยแก่สิ่งอื่นจากนั้น สำหรับผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์และผู้ใดให้มีภาคีขึ้นแก่อัลลอฮ์แล้ว แน่แน่นอนเขาก็ได้อุปโลกน์บาปกรรมอันใหญ่หลวงขึ้น”¹²⁰

ซึ่งชิริกสามารถแบ่งออกได้ดังนี้¹²¹

1) ชิริกในอรรถบัญญัติ หมายถึง การตั้งภาคีต่ออัลลอฮ์ ชุบฯ ในการเป็นพระผู้เป็นเจ้า โดยแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. ชิริกด้วยการมีส่วนร่วมในการเป็นพระผู้เป็นเจ้า คือ ความเชื่อที่ว่า มีพระผู้เป็นเจ้าหลักหรือสถานะสูงสุดอยู่เหนือการสร้าง แต่ว่าอำนาจการควบคุมดูแลของพระองค์นั้นได้มีพระผู้เป็นเจ้าย่อยๆ วิทยุณ มนุษย์ วัตถุบนท้องฟ้าหรือบนโลกเข้าไปมีส่วนร่วมอยู่ด้วย

2. ชิริกด้วยการปฏิเสธการมีอยู่ของพระผู้เป็นเจ้าทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม คือ ความเชื่อที่ว่า ไม่มีพระผู้เป็นเจ้า ผู้สร้าง ผู้อยู่เบื้องหลังการมีของสรรพสิ่งต่างๆ ทุกสิ่งทุกอย่างมันเกิดด้วยความบังเอิญ หรือมันสร้างตัวมันเองขึ้นมา หรือ ไม่มีพระผู้เป็นเจ้า ผู้สร้างที่แท้จริง แต่ยอมรับพระผู้เป็นเจ้า ผู้สร้างในชื่อหรือสิ่งอื่นขึ้นมาเป็นพระผู้เป็นเจ้า โดยให้คุณสมบัติบางอย่างของพระผู้เป็นเจ้าแก่มัน เช่น สสาร หรือธรรมชาติ เป็นต้น¹²²

2) ชิริกในอัลอัสมาอูศศิฟาต หมายถึง การตั้งภาคีต่อพระนามและคุณลักษณะของอัลลอฮ์ ชุบฯ ซึ่งประกอบด้วยการปฏิบัติ 2 ประการ คือ

1. ชิริกด้วยการให้ลักษณะของสิ่งถูกสร้างแก่อัลลอฮ์ ชุบฯ คือ การได้นำเอารูปแบบหรือลักษณะของมนุษย์หรือสัตว์ต่างๆ มาให้แก่อัลลอฮ์ ชุบฯ โดยเฉพาะรูปแบบของมนุษย์ถูกนำมาให้แก่อัลลอฮ์ ชุบฯ มากที่สุด โดยแสดงลักษณะของพระผู้เป็นเจ้าออกมาด้วยวิธีการต่างๆ เช่น วาดหล่อ หรือแกะสลัก ตามลักษณะรูปร่างเป็นไปตามผู้ศัการะบูชา

¹¹⁹ ดูตามะฮฺ, *สู่ความเข้าใจอิสลาม*, หน้า 83-89. และอนุอามีนะฮฺ บิลาล ฟิลิปส์, *สู่ความเข้าใจแก่นคำสอน*, หน้า 61-62.

¹²⁰ อัลกุรอาน 4 : 48

¹²¹ ดูอนุอามีนะฮฺ บิลาล ฟิลิปส์, *สู่ความเข้าใจ*, หน้า 63-94

¹²² ดูตามะฮฺ(นามแฝง), *สู่ความเข้าใจอิสลาม*, (กรุงเทพฯ: สมาคมนิเวศมุสลิมแห่งประเทศไทย, 2547) หน้า 69-72. และญะฮ์ฟิร ชัยคฺ อิดริส และคณะ, *พระเจ้ามีจริง ความจริงที่มีอาณัติปฏิเสธ*, แปลโดยอัลอัคร (นามแฝง), (กรุงเทพฯ : ศูนย์บริการวิชาการ, 2546), หน้า 50-54.

2. ชิริกด้วยการให้นามและลักษณะของอัลลอฮ์ ซุบฯ แก่สิ่งถูกสร้าง เช่น การสักการะบูชาต่อรูปเคารพที่มีชื่อต่างๆ ที่แปลงมาจากชื่อของอัลลอฮ์ ซุบฯ หรือการอ้างว่าบุคคลคณะบุคคล หรือสิ่งหนึ่งสิ่งใดมีลักษณะที่เป็นลักษณะเฉพาะของอัลลอฮ์ ซุบฯ เช่น ไม่ถูกสร้าง ไม่เสียหาย ไม่มีจุดเริ่มต้น และไม่มีจุดจบ เป็นต้น หรือการอ้างว่า สิ่งดังกล่าว เป็นการปรากฏตัวหรือการอวตารของอัลลอฮ์ ซุบฯ เป็นต้น

3. ชิริกในอัลอิบาอะฮ์ หมายถึง การเคารพภักดีที่ได้มุ่งไปสู่สิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์ ซุบฯ และการแสวงหาการตอบแทนจากการเคารพภักดีจากสิ่งถูกสร้างแทนอัลลอฮ์ ซุบฯ ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

(1) อัชชิริก อัลอักบาร (ชิริกใหญ่) หมายถึง การเคารพภักดีรูปแบบหนึ่งแบบใดที่ได้มุ่งไปสู่สิ่งอื่นนอกจากอัลลอฮ์ ซุบฯ ซึ่งมันก็คือรูปแบบของการสักการะบูชาเจ็ดอย่างชัดเจนนั่นเอง อัชชิริกอัลอักบาร เป็นการกระทำการฝ่าฝืนที่ใหญ่ที่สุดที่มีต่ออัลลอฮ์ ซุบฯ พระผู้เป็นเจ้าแห่งจักรวาล ดังนั้น มันจึงเป็นความผิดบาปที่ร้ายแรงและใหญ่ที่สุด ซึ่งมันสามารถลบล้างคุณความดีของบุคคลหนึ่งทั้งหมดที่ได้กระทำมัน และบุคคลที่กระทำความผิดบาปนี้จะต้องถูกลงโทษในนรกตลอดกาลนาน เพราะสรรพสิ่งทั้งมวลในชั้นฟ้า และแผ่นดินถูกสร้างขึ้นมาเพื่ออำนวยความสะดวกแก่มนุษย์ ดังนั้นการที่มนุษย์ไปทำการเคารพภักดีต่อสรรพสิ่งเหล่านี้จึงเป็นการกระทำที่ลดฐานะตัวเอง และตรงกันข้ามกับเป้าหมายและหน้าที่ของตัวเอง¹²³

(2) อัชชิริกอัศฆอร (ชิริกเล็ก) หมายถึง การเคารพภักดีต่ออัลลอฮ์ ซุบฯ ในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง เพื่อให้ผู้คนมองเห็นและยกย่องเชิดชู ซึ่งก็คือ การโอ้อวดนั่นเอง โดยความผิดบาปอันนี้จะทำลายความดีต่างๆ ที่วางอยู่บนการกระทำมัน และทำให้บุคคลดังกล่าวต้องได้รับการลงโทษอย่างรุนแรงในโลกหน้า ซึ่งท่านนบีมุฮัมมัด คือลฯ กล่าวว่า

“สิ่งที่น่ากลัวที่สุดที่ฉันกลัวว่าจะเกิดกับพวกท่าน คือ ชิริกเล็ก พวกเขา (เศาะฮาบะฮ์) ถามโอ้อวดอัลลอฮ์ อะไรคือ ชิริกเล็ก ท่านกล่าวว่า คือการโอ้อวด” ซึ่งอัลลอฮ์ จะตรัสกับพวกเขาในวันสิ้นโลก ขณะที่ผู้คนกำลังได้รับผลตอบแทนการกระทำของพวกเขาว่า “จงไปหาคนที่พวกท่านโอ้อวดในโลกนี้ (ดูนยา) แล้วดูเถิดว่า พวกเจ้าจะพบการตอบแทนรางวัลใดจากพวกเขาบ้าง”¹²⁴

¹²³ ยูซุฟ ก็อรฏอวีย์, อิบาอะฮ์ในอิสลาม, แปลโดยอิบ努 อัสมาอีล, (กรุงเทพฯ : อัลญิฮาด, 2527,) หน้า 27-28.

¹²⁴ หะดีษ : อะหฺมัด และอัลบัยฮะกี อังในอบูอามีนะฮ์ บิลาล ฟิลิปส์, *สู่ความเข้าใจ*, หน้า 89-90. อนึ่งข้อความหลังคำว่าหะดีษ หมายถึงชื่อผู้บันทึกหะดีษ ซึ่งจะใช้ตลอดไปในการศึกษาครั้งนี้

4.3 แหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

กฎหมายอิสลามมีแหล่งที่มาเพียงแหล่งเดียว คือ วิวรณ์¹²⁵ จากอัลลอฮ์ ซุบฯ ซึ่งในปัจจุบันปรากฏอยู่ในสองรูปแบบ คือ อัลกุรอาน และสุนนะฮ์ของท่านนบีมุฮัมมัด คือล¹²⁶ ซึ่งประกอบด้วยตัวบทที่มีเนื้อหา 2 ลักษณะ คือ ลักษณะเนื้อหาที่ชัดเจนและเด็ดขาด ซึ่งไม่มีความจำเป็นและไม่เปิดโอกาสให้มีการอิจญ์ติฮาด¹²⁷ ตัวบทในส่วนนี้จะเป็นรากฐานและหลักการทั่วไปที่บัญญัติในส่วนอื่นๆ จะต้องนำมาอ้างอิง ลักษณะที่สองคือ ตัวบทที่เนื้อหาไม่ตายตัว ซึ่งเปิดโอกาสให้มีการอิจญ์ติฮาดด้วยวิธีการต่างๆ ที่เป็นที่ยอมรับของกฎหมายอิสลาม¹²⁸ ด้วยเหตุนี้ กฎหมายอิสลามจึงมีแหล่งที่มาแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ¹²⁹

1. แหล่งที่มาที่เป็นตัวบท ได้แก่

1.1 อัลกุรอาน

อัลกุรอาน¹³⁰ หมายถึง คำตรัสของอัลลอฮ์ ซุบฯ พระผู้เป็นเจ้าแห่งสากลโลก ที่ถูกประทานให้แก่ท่านนบีมุฮัมมัด คือล¹³¹ โดยผ่านทางมลาอิกะฮ์ญิบรีลในรูปของคำพูดและมีความหมายที่

¹²⁵ วิวรณ์ มาจากคำว่าอัลวะฮยู .ในภาษาอาหรับ

¹²⁶ กุตามะฮ์, คู่มือความเข้าใจอิสลาม, หน้า 48-51.และยูซุฟ กือรฎอวีย์, ความขัดแย้งทางฟิกฮ์ ความแตกต่างที่ต้องอาศัยความเข้าใจ, แปลโดยอัลอัค (นามแฝง), (กรุงเทพฯ : สมาคมมุสลิมแห่งประเทศไทย, 2545), หน้า 9.

¹²⁷ ในทางภาษา หมายถึง การใช้ความพยายามเพื่อให้ประสบผลสำเร็จในงานใดงานหนึ่ง ในทางวิชาการ หมายถึง การที่นักกฎหมายอิสลามใช้ความพยายามในการวิเคราะห์และวินิจฉัยหลักฐานต่างๆ ของบทบัญญัติเพื่อให้ได้มาซึ่งบทบัญญัติของปัญหาต่างๆ อ้างในอิสมาแอ อาลี, อูตุลูลฟิกฮ์, (ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2535), หน้า 144.

¹²⁸ ยูซุฟ กือรฎอวีย์, ความขัดแย้งทางฟิกฮ์, หน้า 10.

¹²⁹ อิสมาแอ อาลี, กฎหมายมรดกและพินัยกรรมอิสลาม, (ปัตตานี: มิตรภาพ, 2546), หน้า 144.. และอะหมัด อัซฮาร์ บาซิริ, ระบบเศรษฐกิจอิสลามเบื้องต้น, แปลโดยอับดุลละอะ อับรู, (กรุงเทพฯ: פרקหวานกราฟฟิก, 2541) หน้า 15.

¹³⁰ อัลกุรอานเป็นภาษาอาหรับ มาจากรากศัพท์ “เกาะเราะฮ์” ซึ่งมีความหมายว่า อ่าน หรือ รวม หมายถึงรวมอักษรและถ้อยคำในการอ่าน ส่วนคำว่า อัลกุรอาน เป็นอาการนาม จึงหมายความว่า การอ่าน หรือการรวมอ้างใน อิสมาแอ อาลี, อูตุลูลฟิกฮ์, หน้า 34.

กระซิบและถูกต้อง และถูกถ่ายทอดมาสู่เราโดยผู้คนจำนวนมากมายั้งโดยคำพูดและเป็นลายลักษณ์อักษร¹³¹

1) การประทานอัลกุรอาน

อัลกุรอานได้ถูกประทานให้แก่บิหมัหมัด ค็อล ๑ โดยผ่านทางมลาอิกะฮฺญิบรีลเท่านั้น ซึ่งได้ถูกประทานเป็นครั้งแรกในตอนกลางคืนของวันจันทร์ที่ 21 เดือนรอมฎอน ซึ่งตรงกับวันที่ 10 เดือนสิงหาคม ค.ศ. 610 ขณะที่ท่านบิหมัหมัด ค็อล ๑ มีอายุได้ 40 ปี 6 เดือน 12 วัน ในระหว่างที่ท่านบิ ค็อล ๑ กำลังสวดวิเวกเพื่อเคารพภักดีต่ออัลลอฮฺ ณ ถ้ำอิรอฮฺ บนภูเขาหิร ใกล้เคียงมหานคร มักกะฮฺ¹³² หลังจากนั้นอัลกุรอานก็ได้ถูกทยอยลงมาตามสถานการณ์ต่างๆ ให้แก่ท่านบิหมัหมัด ค็อล ๑ เป็นระยะ ๆ ที่มหานครมักกะฮฺเป็นเวลา 12 ปี 5 เดือน 13 วัน ต่อมาที่มหานครมะดีนะฮฺเป็นเวลา 9 ปี 9 เดือน 9 วัน ซึ่งครั้งสุดท้ายได้ถูกประทานลงมาเพียงไม่กี่วันก่อนท่านจะเสียชีวิตเพราะพิษไข้ในวันที่ 12 เดือนรอบีอุลเอาวัล ฮ.ศ. 11 ตรงกับวันที่ 8 เดือนมิถุนายน ค.ศ. 632 ณ บ้านท่านหญิง อาอิชะฮฺ¹³³ ซึ่งติดกับมัสยิดนะบะวี ๗ มหานครมะดีนะฮฺ ประเทศซาอุดีอาระเบีย ขณะที่มียายุ 63 ปี¹³⁴

2) วิธีการประทาน (วะฮีย์) อัลกุรอาน

อัลกุรอานจะถูกประทานลงมาให้แก่บิหมัหมัด ค็อล ๑ โดยผ่านทางมลาอิกะฮฺญิบรีลเท่านั้น ด้วยวิธีการต่างๆ ดังนี้¹³⁵

1. มลาอิกะฮฺญิบรีลบรรจูโองการอัลกุรอานเข้าไปในหัวใจของบิหมัหมัด ค็อล ๑ โดยที่ท่านไม่ได้เห็นญิบรีลแต่อย่างใด แต่ท่านจะรู้สึกว่ามันได้มีอยู่ในหัวใจของท่านเสียแล้ว ซึ่งอัลลอฮฺ ชุบฯ ตรัสว่า

¹³¹ อะหมัด ฟอน เคนเฟอร์, *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคัมภีร์อัลกุรอาน*, แปลโดยบรรจง บินกาซัน, พิมพ์ครั้งที่ 2, (กรุงเทพฯ : บริษัท นันทชา พับลิชชิง จำกัด, 2541), หน้า 22-23.

¹³² อับดุลเลาะ หนุ่มสุข และคณะ, *ความคลาดเคลื่อน*, หน้า 104-106.

¹³³ อาอิชะฮฺ บินตุ อุมุบักรฺ เป็นภรรยาสาวคนเดียวของท่านบิหมัหมัด ค็อล ๑ เป็นบุตรสาวของอุมุบักรฺ ซึ่งเป็นเคาะลีฟะฮฺคนที่ 1 แห่งอาณาจักรอิสลาม

¹³⁴ อับดุลเลาะ หนุ่มสุข และคณะ, *ความคลาดเคลื่อน*, หน้า 153-154, 160.

¹³⁵ ดูอะหมัด ฟอน เคนเฟอร์, *ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคัมภีร์อัลกุรอาน*, หน้า 27 และเมาดูดี, *ความหมายคัมภีร์อัลกุรอาน*, แปลโดยบรรจง บินกาซัน, เล่ม 6, (กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสืออิสลาม, 2539) หน้า 2459-2561.

2. มลาอิกะฮฺญิบรียลมาในรูปของมนุษย์เพศชาย มาอ่านโองการอัลกุรอานให้นบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ จนกระทั่งนบีมุฮัมมัดมีความเข้าใจและท่องจำได้อย่างถูกต้องสมบูรณ์

3. มลาอิกะฮฺญิบรียลมาเหมือนเสียงกังวานของระฆังและอ่านโองการอัลกุรอานให้นบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ ซึ่งเป็นวิธีการที่หนักที่สุดสำหรับนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ

4. มลาอิกะฮฺญิบรียลมาปรากฏตัวตนตามรูปร่างที่แท้จริงต่อท่านนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ¹³⁶

4) การรวบรวมและถ่ายทอดอัลกุรอาน

การรวบรวมและถ่ายทอดอัลกุรอานมี 2 วิธี คือ

1. ทางวาจา โดยการท่องจำเป็นหลัก ซึ่งนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ เป็นบุคคลแรกที่ได้ท่องจำอัลกุรอาน หลังจากที่มีมลาอิกะฮฺญิบรียลได้นำอัลกุรอานมาให้ท่าน หลังจากนั้นท่านก็จะนำอัลกุรอานมาประกาศ และมีคำสั่งให้บรรดาสอบาฮะฮฺท่องจำด้วย โดยท่องจำตามที่ท่านได้เรียบเรียงลำดับ โองการและบทเอาไว้ ซึ่งการท่องจำเป็นวิธีการหลักในการถ่ายทอดอัลกุรอานสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน¹³⁷

2. ทางลายลักษณ์อักษร โดยการจดบันทึก แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอนคือ

2.1 สมัยนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ

นบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ ได้แต่งตั้งเสาะหาบะฮฺจำนวนหนึ่งให้มาทำหน้าที่จดบันทึกอัลกุรอาน แต่ที่สำคัญก็คือ ท่านซัยด์ บิน ซาบิต ซึ่งทุกครั้งที่มีการประทานอัลกุรอานลงมานบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ ก็จะเรียกคณะบุคคลเหล่านี้ให้มาทำการจดบันทึกตามที่ท่านบอกและเรียบเรียงลำดับเอาไว้ โดยจะจดตามวัสดุต่างๆ เช่น หนังสั้ว กระดุกสัตว์ และก้านอินทผลัม เป็นต้น และนำไปเก็บรักษาไว้ที่บ้านของท่านเอง โดยไม่ได้รวบรวมเป็นเล่มหรือมันเดียวกันแต่อย่างใด นอกจากนี้แล้ว เสาะหาบะฮฺบางท่านก็ยังมีการจดบันทึกอัลกุรอานตามวัสดุต่างๆ เอาไว้ใช้เป็นการส่วนตัวอีกด้วย¹³⁸

2.2 สมัยเคาะลีฟะฮฺอบูบักร

ในสมัยนี้ เสาะหาบะฮฺที่ท่องจำอัลกุรอานหลายท่านได้เสียชีวิตในสงคราม ด้วยเหตุนี้ จึงเป็นที่กังวลกันว่าถ้าหากไม่มีการรวบรวมอัลกุรอานไว้เป็นเล่มแล้ว อัลกุรอานส่วนใหญ่

¹³⁶ ดูอัลกุรอาน 53 : 13-15

¹³⁷ อะหมัด ฟอน เคนเฟอร์, ความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับคัมภีร์อัลกุรอาน, หน้า 40-44.

¹³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45-56.

อาจจะสูญหายได้ ดังนั้น คอลีฟะฮ์อุมม์ จึงได้มีคำสั่งแต่งตั้งให้ เชค บิน ซาบิต ทำหน้าที่รวบรวม อัลกุรอานขึ้นมาเป็นเล่มฉบับหนึ่ง หลังจากนั้น เชค บินซาบิต ก็ได้ทำการรวบรวมอัลกุรอานจาก วัสดุต่างๆ ที่จัดบันทึกอัลกุรอาน และจากผู้ที่ท่องจำอัลกุรอาน โดยมีพยานมายืนยันสองคนประกอบ กับความจำของท่านจนเสร็จสมบูรณ์ ซึ่งเรียกอัลกุรอานฉบับนี้ว่า “ศุซุฟ” ซึ่งมีการเรียบเรียงอายะฮ์ ต่างๆอย่างเป็นระเบียบ ซึ่งได้ถูกเก็บรักษาไว้กับคอลีฟะฮ์อุมม์ หลังจากนั้นถูกเก็บรักษาที่คอลี ฟะฮ์อุมร์ หลังจากนั้นถูกเก็บรักษาที่ฮัฟซะฮ์ บินติอุมร์¹³⁹

2.3 สมัยเคาะลีฟะฮ์อุมมาน

ในระหว่างสมัยเคาะลีฟะฮ์อุมมาน ความแตกต่างในการอ่านอัลกุรอานเริ่ม ปรากฏชัดขึ้น หลังจากที่พักพิงกับบรรดาเศาะหาบะฮ์แล้ว เคาะลีฟะฮ์อุมมานจึงได้มีคำสั่งแต่งตั้ง ชัยคฺ บิน ซาบิต และเศาะหาบะฮ์อีกสามคน จัดทำสำเนาอัลกุรอานฉบับมาตรฐานจากศุซุฟที่จัดทำ ขึ้นในสมัยท่านอุมม์ที่เก็บไว้ที่ฮัฟซะฮ์ บินติ อุมร์ขึ้นมาอีกหลายฉบับ ซึ่งอัลกุรอานฉบับนี้ เรียกว่า “มุศฮัฟ” โดยมีการจัดเรียงลำดับอายะฮ์และซูเราะฮ์อย่างเป็นระเบียบ หลังจากนั้นเคาะลีฟะฮ์ อุมมานก็ได้แจกจ่ายมุศฮัฟเหล่านี้ไปตามหัวเมืองต่างๆ เพื่อใช้แทนวัสดุบันทึกอัลกุรอานอื่นๆ และ จากมุศฮัฟเหล่านี้ ก็ได้มีการทำสำเนาต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน¹⁴⁰

5) การเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

อัลกุรอานเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามลำดับแรก ซึ่งมีหลักฐานมากมายที่ แสดงถึงความจำเป็นในการปฏิบัติตามอัลกุรอาน เช่น อัลลอฮ์ ซุบฯ ตรัสว่า

“พวกเจ้าจงปฏิบัติตามสิ่งที่ถูกประทานลงมาแก่พวกเจ้าจากพระเจ้าของพวกเจ้า และอย่าปฏิบัติตามบรรดาผู้ค้ำครองใดๆ อื่นจากพระองค์ ส่วนน้อยจากพวกเจ้านั้นที่จะรำลึก”¹⁴¹

“และนี่แหละคือคัมภีร์ (อัลกุรอาน) ที่มีความจำริญ ซึ่งเราได้ให้คัมภีร์ลงมายัง เจ้า จงปฏิบัติตามคัมภีร์นั้นเถิด และจงยำเกรง เพื่อว่าพวกเจ้าจะได้รับความเมตตากรุณา”¹⁴²

อัลกุรอานประกอบด้วยส่วนต่างๆ รวมทั้งสิ้น 30 ภาค 114 บท 6,200 กว่า โองการ แต่ละบทแต่โองการมีความยาวไม่เท่ากัน ในจำนวน 114 บทนั้น มี 93 บท เรียกว่า ซูเราะฮ์ มักกียะฮ์ คือ บทที่ท่านนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ ได้รับในนครมักกะฮ์และที่อื่นๆ ในช่วงก่อนการอพยพไป

¹³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 57-59.

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 65-67.

¹⁴¹ อัลกุรอาน 7 : 3

¹⁴² อัลกุรอาน 6 : 155

สุนทรภู่และสุนทรภู่ประมวลบทบัญญัติเกี่ยวกับเอกภาพของอัลลอฮ์ ชีวิตโลกหน้า สวรรค์ นรก ประวัติศาสตร์ความเจริญรุ่งเรืองและความล่มจมของประชาชาติก่อนๆ และอธิบายถึงการสร้างและการวิวัฒนาการของจักรวาล และเป้าหมายชีวิต มีจำนวนภาษาทั้งร้อยแก้วร้อยกรอง ส่วนอีก 21 บท เรียกว่า สุเราะฮ์มะคะนียะฮ์ คือบทที่ท่านนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ ได้รับในนครมะดีนะฮ์ และที่อื่นๆ ในช่วงหลังการอพยพไปสุนทรภู่และสุนทรภู่ประมวลบทบัญญัติเกี่ยวกับการปกครอง เศรษฐกิจ สังคม ศาสนกิจ ฯลฯ จำนวนภาษาเรียบเรียงเป็นลักษณะร้อยแก้ว¹⁴³

ตัวบทของอัลกุรอานทั้งหมดถือว่าเป็นที่มาของกฎหมายอิสลามที่ถูกต้อง เด็ดขาด โดยไม่มีข้อสงสัยใดๆ แต่การแสดงถึงความหมายของตัวบทนั้น บางทีมีลักษณะเด็ดขาด สามารถตีความหมายได้ทางเดียวเท่านั้น และบางตัวบทมีลักษณะไม่เด็ดขาด อาจตีความได้หลายทาง เพราะมีสาเหตุหลายๆ ประการ เช่น เป็นคำที่มีความหมายทั่วไป หรือ เป็นคำที่มีความหมายร่วม เป็นต้น นอกจากนี้ ตัวบทของอัลกุรอานที่เกี่ยวกับอียะฮ์ และมูอามาละตในเรื่องเดียวกัน บางส่วนได้ถูกประทานลงมาหลายครั้งตามความเหมาะสมของสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น และความพร้อมทางด้านจิตใจของมุสลิม ด้วยเหตุนี้บทบัญญัติบางอย่างจึงได้รับการยกเลิก โดยมีบทบัญญัติใหม่เข้ามาทดแทน¹⁴⁴

บทบัญญัติในอัลกุรอานมีลักษณะพอสรุปได้ดังนี้¹⁴⁵

1. ระบุอย่างสังเขป ส่วนใหญ่จะเป็นบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการประกอบศาสนกิจต่างๆ (อียะฮ์) เช่น การละหมาด การจ่ายซะกาต และการทำฮัจญ์ เป็นต้น ส่วนรายละเอียดและวิธีการนั้น ท่านนบีมุฮัมมัด ศ็อลฯ เป็นผู้ชี้แจงด้วยการกระทำของท่านเอง ซึ่งอยู่ในรูปของสุนนะฮ์
2. ระบุอย่างละเอียดพอสมควร เช่น บทบัญญัติเกี่ยวกับการป้องกันตนเองและความสัมพันธ์ระหว่างรัฐอิสลามกับรัฐที่ไม่ใช่อิสลาม เป็นต้น
3. ระบุอย่างละเอียดถี่ถ้วน เช่น บทลงโทษคดีอาญาต่างๆ สิ่งอนุมัติ และไม่อนุมัติ และเรื่องอาหารการกิน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้มีการกล่าวถึงอย่างละเอียดมาก จนนักกฎหมายไม่จำเป็นต้องทำการวิเคราะห์หรือวินิจฉัยแต่อย่างใด เพียงแต่พยายามตีความตัวบทของโองการอัลกุรอานให้ถูกต้องเท่านั้น

¹⁴³ อับดุลละฮ์ หนุ่มสุข และคณะ, ความคลาดเคลื่อนของนักวิชาการไทยฯ, หน้า 52.

¹⁴⁴ มุฮัมมัดยูซุฟ มูซา, กฎหมายอิสลามเบื้องต้น, แปลโดยอิสมาแอ อาลี, (ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2545). หน้า 158-160.

¹⁴⁵ อับดุลละฮ์ หนุ่มสุข และคณะ, ความคลาดเคลื่อนของนักวิชาการไทยฯ, หน้า 52. และอิสมาแอ อาลี, อุลูลูลฟิกฮ์, หน้า 38-41.

4. ระบุถึงกฎหมายทั่วไปเพื่อให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทุกสถานการณ์ เช่น กฎของการรักษาหรือกันในการต่าง ๆ เป็นต้น

นอกจากนี้ อัลกุรอานยังได้ระบุคำสอนของนบีคนก่อนๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำสอนเรื่องเตฮิด (เอกภาพของอัลลอฮ์) ซึ่งเป็นคำสอนพื้นฐานของนบีทุกคน และคำสอนเรื่องวันสิ้นโลก และการฟื้นคืนชีพ และอัลกุรอานยังได้ยืนยันรับรองคัมภีร์ของอัลลอฮ์ที่ได้ประทานมาก่อนหน้านั้น

1.2 สุนนะฮ์

สุนนะฮ์¹⁴⁶ หมายถึง สิ่งที่เกิดหรือมาจากถึงท่านนบีมุฮัมมัด คือละ ในทุกๆ ด้าน เช่น คำพูด การกระทำ การยอมรับ คุณลักษณะทั้งในด้านสรีระ และจริยะ ตลอดจนชีวประวัติของท่านทั้งก่อนและหลังการได้รับการแต่งตั้งให้เป็นนบี ซึ่งเรียกอีกอย่างว่า “หะดิษ”¹⁴⁷

1) การเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

สุนนะฮ์เป็นแหล่งที่มาของบทบัญญัติอิสลามอันดับสอง รองจากอัลกุรอาน ทั้งนี้ เพราะสุนนะฮ์ถือเป็นวะหฺยู (วิวรณ์) จากอัลลอฮ์ ชุบฯ เช่นเดียวกับอัลกุรอาน¹⁴⁸ ดังที่อัลลอฮ์ ชุบฯ ตรัสว่า

“และเขา (มุฮัมมัด) จะไม่พูดจากอารมณ์ นอกจากเป็นวะฮฺยูที่ถูกประทานลงมา”

ซึ่งมีหลักฐานมากมายที่แสดงถึงความจำเป็นในการปฏิบัติตามสุนนะฮ์ เช่น อัลลอฮ์ ชุบฯ ตรัสว่า

“ผู้ศรัทธาทั้งหลาย จงเชื่อฟังอัลลอฮ์ และเชื่อฟังรอซูลเถิด และผู้ปกครองในหมู่พวกเจ้าด้วย แต่ถ้าพวกเจ้าขัดแย้งกันสิ่งใด ก็จงนำสิ่งนั้นกลับไปยังอัลลอฮ์ และรอซูล หากพวกเจ้าศรัทธาต่ออัลลอฮ์ และวันปรโลก นั้นแหละเป็นสิ่งที่ดียิ่ง และเป็นการกลับไปที่สวยงามยิ่ง”

¹⁴⁶ สุนนะฮ์เป็นคำภาษาอาหรับในทางภาษามายถึง แนวทางหรือวิถีทาง และยังหมายถึง ธรรมชาติ ผู้ที่กำความลับแห่งโลกนี้และบทบัญญัติของอัลลอฮ์ หรือการบริหารของอัลลอฮ์อีกด้วย คูอิสมาเอ อาลี, *อุซูลุลฟิกฮ*, หน้า 54. และอับดุลลอฮ์ มะหมุด ชะฮาดี, *อุลุมุลหะดิษ*, หน้า 1.

¹⁴⁷ อับดุลละฮ์ หนุมสุข และอับดุลละฮ์ การ์นินา, *ตักริฟัตวาทหะดิษ*, หน้า 7. และอับดุลลอฮ์ มะหมุด ชะฮาดี, *อุลุมุลหะดิษ*, หน้า 2. และคูอิสมาเอ อาลี, *อุซูลุลฟิกฮ*, หน้า 54.

¹⁴⁸ อีสมาเอ อาลี, *อุซูลุลฟิกฮ*, หน้า 57. และอับดุลละฮ์ หนุมสุข และคณะ, *ความคลาดเคลื่อนของนักวิชาการไทย*, หน้า 54. อับดุลลอฮ์ มะหมุด ชะฮาดี, *อุลุมุลหะดิษ*, แปลโดยอิสมาเอ อาลี, (ปัตตานี : มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2545). หน้า 7.

“....และอันใดที่รอสูลได้นำมายังพวกเจ้าก็จงยึดเอาไว้ และอันใดที่ท่านได้ห้ามพวกเจ้าก็จงละเว้นเสีย....”¹⁴⁹

อบูฮุร็อยเราะฮฺ กล่าวว่าท่านนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ กล่าวว่า
“ใครได้เชื่อฟังฉันก็เท่ากับว่าได้เชื่อฟังอัลลอฮฺ และใครได้ฝ่าฝืนฉันก็เท่ากับว่าเขาได้ฝ่าฝืนอัลลอฮฺ”¹⁵⁰

โดยสุนนะฮฺมีหน้าที่และความสัมพันธ์กับอัลกุรอาน พอสรุปได้ดังนี้ คือ¹⁵¹

1. ยืนยันบทบัญญัติที่ได้กล่าวไว้ในอัลกุรอาน เช่น สุนนะฮฺที่เกี่ยวกับการละหมาดจ่ายชะกาต ถือศีลอด ทำฮัจญ์ และคอกเบีย เป็นต้น
2. อธิบายหรือให้ความชัดเจนต่อบทบัญญัติที่มีในอัลกุรอาน โดยการจำกัดความหรือบรรยายรายละเอียดของบทบัญญัติและจุดมุ่งหมายของบทบัญญัติ เช่น บรรยายรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องการละหมาด การถือน้ำศีลอด การจ่ายชะกาต การทำฮัจญ์ การทำธุรกิจ และการแต่งงาน เป็นต้น
3. กำหนดบทบัญญัติซึ่งไม่มีระบุในอัลกุรอาน เช่น บทลงโทษหญิงชายผิดประเวณีที่ผ่านการแต่งงานมาแล้วด้วยการขว้าง และการห้ามแต่งงานร่วมกันระหว่างสตรีกับอาหรือน้ำของเธอ เป็นต้น

2) การบันทึกและรวบรวมสุนนะฮฺ

การบันทึกและรวบรวมสุนนะฮฺสามารถสรุปได้ดังนี้ คือ¹⁵²

1. ยุคของท่านนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ

หะดิษในยุคของท่านนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ เป็นเพียงด้วยบทที่เหล่าเศาะหาบะฮฺท่องจำและจดบันทึกไว้เป็นการส่วนตัว โดยไม่มีการบันทึกหะดิษเป็นหมวดหมู่ เหมือนกับอัลกุรอาน นอกจากท่านนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ เองได้สั่งห้ามการบันทึกหะดิษ ในระยะแรกๆ ด้วยเหตุผลหลายประการที่สำคัญคือ กลัวว่าหะดิษจะปะปนกับอัลกุรอาน ซึ่งยังมิได้มีการรวบรวมในขณะนั้น และ

¹⁴⁹ อัลกุรอาน 53 : 3-4, 4 : 59 และ 59 : 7

¹⁵⁰ หะดิษ : บุคอรี และมุสลิม, อ้างในอับดุลอะซีซ อิบน์อับดุลลาฮ์ อิบน์บาซ, ใครไม่ตามสุนนะฮฺเป็นกาเฟร, แปลโดยมุฮัมมัด เหมอนกุล, (กรุงเทพฯ : โรงเรียนศาสนวิทยา, 2538), หน้า 10.

¹⁵¹ อับดุลเลาะหฺ หนุ่มสุข และคณะ, ความคลาดเคลื่อนของนักวิชาการไทยฯ, หน้า 54.

¹⁵² อับดุลเลาะหฺ หนุ่มสุขและอับดุลเลาะ การ์ินา, ตักริฎตฺวับทหะดิษในหนังสือคุณค่าอะมาลของเชคคุดหะดิษเมอลานา มุฮัมมัด ชะกาเรีย, (ปัตตานี:มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2547), หน้า 10-18.

กล่าวว่าเสาะหาบะฮฺจะมุ่งสนใจแต่เรื่องของหะดีษจนละเลยอัลกุรอาน ซึ่งมีความสำคัญยิ่งกว่าอย่างไรก็ตาม เมื่อความกลัวดังกล่าวหมดไป ท่านนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ ก็ได้อนุญาตให้บันทึกหะดีษได้ในระยะเวลาต่อมา

2. ยุคของเสาะหาบะฮฺ

เมื่อท่านนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ ได้เสียชีวิต บรรดาเสาะหาบะฮฺก็ยังคงสนใจในการบันทึกและรวบรวมหะดีษ โดยเห็นได้จากการเดินทางเพื่อหาหะดีษ เนื่องจากบรรดาเสาะหาบะฮฺที่ท่องจำหะดีษได้กระจัดกระจายอาศัยอยู่ตามหัวเมืองต่างๆ ของรัฐอิสลามที่ได้แผ่ขยายออกไป อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าเสาะหาบะฮฺส่วนใหญ่จะยึดถือวิธีการท่องจำเป็นหลัก แต่ก็พบว่ามีเสาะหาบะฮฺจำนวนไม่น้อยที่ได้จดบันทึกไว้ในแผ่นบันทึก (สออีฟะฮฺ) ที่นิยมใช้ในสมัยนั้น เช่น หนังสือตัวกาบอินทผาลัม กระดุกอูฐ กระดุกแพะ เป็นต้น¹⁵³

3. ยุคตาบิอินและอัดบาอิตาบิอิน¹⁵⁴

ในสมัยของตาบิอินได้มีนักปราชญ์ เป็นจำนวนมากให้ความสำคัญกับการจดบันทึกหะดีษ การเก็บรักษาสุสฺฟ และส่วนต่างๆ ที่มีการจดบันทึกรายงานหะดีษ¹⁵⁵ แต่ส่วนใหญ่กระทำการเป็นส่วนตัว จนกระทั่ง अबดุลอะซีซ อิบน์ มรวาน (เป็นผู้ปกครองอียิปต์ในช่วง ค.ศ. 65-85) เป็นบุคคลแรกที่ทำให้มีการรวบรวมหะดีษขึ้น และต่อมาคือ บุตรชายของท่าน คือ คอลีฟะฮฺอุมร์ อิบน์ अबดุลอะซีซ (ฮ.ศ. 63-101) ได้ส่งสารไปยังข้าหลวงของท่านที่นครมาดีนะฮฺ และไปยังอุลามาฮฺที่อยู่ตามหัวเมืองต่างๆ ให้ทำการรวบรวมสุนนะฮฺของท่านนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ สำหรับวิธีการรวบรวมหะดีษในยุคนี้ จะรวบรวมหะดีษต่างๆ ที่มีความหมายและเรื่องราวคล้ายคลึงกันไว้เป็นบทๆ และจะรวบรวมคละกันระหว่างหะดีษของท่านนบีกับคำพูดของเสาะหาบะฮฺและทัศนะของตาบิอิน ต่อมาในยุคของตาบิอิตาบิอิน ซึ่งถือเป็นยุคที่รุ่งเรืองที่สุดของหะดีษ เนื่องจากมีความเคลื่อนไหวและตื่นตัวอย่างมากในการเดินทางหาหะดีษ การรวบรวมชีวประวัติของผู้รายงานหะดีษ ตลอดจนการสร้างผลงานรวบรวมหะดีษที่หลากหลาย ในยุคนี้เองได้มีนักปราชญ์ที่เชี่ยวชาญหะดีษเกิดขึ้นมากมาย นักปราชญ์เหล่านี้เป็นผู้สร้างผลงานอันยิ่งใหญ่ต่อวงการหะดีษ และเป็นผู้วางรากฐานวิชาของหะดีษ ซึ่งวิธีการรวบรวมหะดีษในยุคนี้ จะรวบรวมหะดีษเป็นเล่มทั้งในด้านตัวบทสายรายงาน ชีวประวัติของผู้รายงาน ตลอดจนการตอบโต้กลุ่มที่บิดเบือน จึงทำให้นักปราชญ์กลุ่มนี้

¹⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10-11

¹⁵⁴ ตาบิอียฺ คือ ผู้ที่พบกับศอหาบะฮฺ เป็นมุสลิม และตายในฐานะมุสลิม ส่วนอัดตาบิอิน คือผู้ที่พบกับตาบิอียฺ เป็นมุสลิม และตายในฐานะมุสลิม

¹⁵⁵ ตรงกับภาษาหรับว่า อัจซาส หมายถึง วัสดุที่จดบันทึกหะดีษของท่านนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ ที่เป็นลักษณะเฉพาะเรื่องหรือเฉพาะเสาะหาบะฮฺคนใดคนหนึ่ง

จึงสามารถปกป้องรักษาหะดีษให้พ้นจากเงื้อมมือของกลุ่มผู้ไม่ประสงค์ดีต่ออิสลามมาตลอด
จวบจนถึงปัจจุบัน

3) การจำแนกประเภทหะดีษ (สุนนะฮ์)

นักปราชญ์วิชาหะดีษได้แบ่งหะดีษตามลักษณะการนำไปใช้เป็นหลักฐานทางตัว
บทกฎหมายออกเป็นสองประเภท คือ¹⁵⁶

1. **หะดีษมัควูล** คือ หะดีษที่ใช้เป็นหลักฐานได้ ซึ่งแบ่งออกเป็นสองประเภท
คือ

1.1 **หะดีษศอเหียหฺ** คือ หะดีษที่ประกอบด้วยเงื่อนไขดังนี้

(1) มีสายสืบหรือสายรายงานติดต่อกันไม่ขาดตอน คือ ผู้รายงานหะดีษ
ทุกคนจะต้องรับหะดีษจากผู้ที่อยู่ในช่วงถัดไป จนถึงนบีมุฮัมมัด ซ็อลลั

(2) ผู้รายงานทุกคนเป็นผู้มีคุณธรรม กล่าวคือ : เป็นมุสลิม บรรลุนิติ
ภาวะ มีสติสัมปชัญญะ ไม่ทำความผิดบาปใหญ่ หรือทำความผิดบาปสถานเบาเป็นอาจิม และไม่
กระทำความอื่นเป็นการทำลายเกียรติและศักดิ์ศรีของตัวเอง

(3) ผู้รายงานทุกคนเป็นผู้มีความจำเป็นเลิศ

(4) ไม่ไปขัดแย้งกับหะดีษอื่นที่มีสายรายงานน่าเชื่อถือกว่า หรือขัดแย้ง
กับสายรายงานที่เชื่อถือได้มากกว่า

(5) ไม่มีข้อบกพร่องที่ซ่อนเร้น ซึ่งรู้กันเฉพาะในหมู่นักวิจารณ์หะดีษที่
เป็นผู้เชี่ยวชาญ

1.2 **หะดีษหะสัน** คือ หะดีษที่มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับหะดีษศอเหียหฺ แต่
ต่างกันตรงที่ผู้รายงานในสายรายงานบางคน มีความจำไม่ถึงระดับดีเยี่ยม และไม่ถึงขั้นเลอะเลือน

2. **หะดีษมัรดูด**

หะดีษมัรดูด คือ หะดีษที่ไม่สามารถนำมาเป็นหลักฐานในการกำหนดบท
บัญญัติได้ มีชื่อเรียกโดยทั่วไปอีกอย่างว่า “หะดีษฎออีฟ” คือ หะดีษที่มีฐานะต่ำกว่าหะดีษหะสัน
โดยขาดเงื่อนไขหนึ่งเงื่อนไขใดของหะดีษหะสัน ซึ่งมีสาเหตุมาจากสองประการ คือ การขาดตอน
ของสายรายงาน และความบกพร่องของผู้รายงาน นักปราชญ์มีความเห็นพ้องต้องกันว่าหะดีษฎอ
อีฟมากไม่สามารถนำไปใช้เป็นหลักฐานได้ไม่ว่าในกรณีใดๆก็ตาม เนื่องจากเป็นหลักหะดีษฎออีฟที่มี
สาเหตุมาจากความบกพร่องของผู้รายงานในด้านคุณธรรม ซึ่งหะดีษเหล่านี้ไม่สามารถยกระดับ

¹⁵⁶ อัลดุลละอะ หนุม์สุซ และอับดุลละอะ การ์รีนา, *ตำรืงตัวบทหะดีษ*, หน้า 25-43.

หรือรับการเสริมแรงใดๆได้ อย่างไรก็ตาม สำหรับหะดิษฎออิฟธรรมคาที่สามารถยกระดับหรือรับการเสริมแรงได้นั้น นักปราชญ์มีทัศนะแตกต่างกันในการนำมาใช้เป็นหลักฐาน ซึ่งสามารถสรุปได้ตามทัศนะ ดังนี้ คือ

2.1 อนุญาตให้ใช้เป็นหลักฐานได้ทุกเรื่อง เมื่อไม่พบหะดิษศอเหียะห์ ในเรื่องนั้นๆ เหตุผลของทัศนะนี้คือ การใช้หะดิษฎออิฟย่อมดีกว่าการใช้หลักอนุমান (กียาส) หรือใช้ความเห็นส่วนบุคคล

2.2 ไม่อนุญาตให้ใช้เป็นหลักฐานไม่ว่าจะเกี่ยวกับเรื่องใดก็ตาม เนื่องจากถือว่าหะดิษ ศอเหียะห์ เกี่ยวกับเรื่องต่าง ๆ นั้นมีจำนวนมากพอจึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องเอาหะดิษฎออิฟมาใช้ และถือว่าเรื่องราวต่างๆของศาสนานั้นเท่าเทียมกันในแง่ของการใช้หะดิษเป็นหลักฐาน ไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับข้อบัญญัติ จริยธรรม หรือคุณค่าและความประเสริฐต่างๆ

2.3 อนุญาตให้ใช้เป็นหลักฐานได้ในเรื่องเกี่ยวกับคุณค่า และความประเสริฐ เรื่องประวัติ และข้อดักเตือน ส่วนเรื่องข้อบัญญัติ ความเชื่อ ไม่อนุญาตให้ใช้เช่นเดียวกับทัศนะที่สอง ทัศนะนี้แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มแรกอนุญาตโดยไม่มีเงื่อนไข และกลุ่มที่สองอนุญาตโดยมีเงื่อนไข 3 ประการคือ ต้องไม่เป็นหะดิษฎออิฟมาก ต้องอยู่ภายใต้หลักมูลฐานที่ได้รับการปฏิบัติ และต้องไม่ยึดมั่นว่าเป็นหะดิษแน่นอนจากท่านรอซูล แต่ให้ถือว่าเป็นการเอาเพื่อ ซึ่งทัศนะนี้เป็นทัศนะที่แพร่หลาย และได้รับการปฏิบัติอย่างกว้างขวางในหมู่มุสลิม

4) ระดับและมาตรฐานของหนังสือหะดิษ

หนังสือหะดิษจำนวนเล็กน้อยเท่านั้นที่ได้รับการตีพิมพ์และแพร่หลาย แต่ยังมีอีกจำนวนมากที่อยู่ในรูปเอกสารที่เขียนด้วยลายมือที่ยังไม่ได้รับการตีพิมพ์และเผยแพร่ ซึ่งต้นฉบับของเอกสารเหล่านี้ ส่วนหนึ่งถูกเก็บรักษาไว้ในหอสมุดแห่งชาติ และหอสมุดของมหาวิทยาลัยต่างๆในยุโรปและอเมริกา อย่างไรก็ตาม หนังสือเหล่านี้มีความหลากหลายทั้งในแง่ของสาขาวิชา ผู้แต่ง และช่วงเวลา ดังนั้น หนังสือเหล่านี้ จึงมีระดับและมาตรฐานแตกต่างกันโดยเฉพาะหนังสือรวบรวมหะดิษในยุคต้นๆ นักปราชญ์ได้จัดระดับและมาตรฐานไว้โดยสรุปได้ดังนี้¹⁵⁷

มาตรฐานอันดับหนึ่ง ได้แก่หนังสือศอเหียะห์ บุคอรียฺ ศอเหียะห์ มุสลิม และมุวัฏฏะฮะของอิมามมาลิก ซึ่งชนิดหะดิษที่พบในหนังสือมาตรฐานนี้ คือ หะดิษศอเหียะห์ และหะดิษหะสัน

¹⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 25-43. และอับดุลลอฮฺ มะหมูด ชะฮาดีฮฺ, อุลุมุลหะดิษ, หน้า 19-20.

มาตรฐานอันดับสอง ได้แก่ หนังสือญาเมียะหรือสุนันอัตติรมิซีย์ สุนันอบีดาวูด+ มุสนัดอะหัมมัด สุนันนะสาอีย์ และสุนันอิบนุมาญะฮ์ ซึ่งหะดิษที่พบในมาตรฐานนี้คือ หะดิษศอเหียะห์ หะดิษหะสัน และหะดิษฎออีฟ แต่พบเป็นส่วนน้อย

หนังสือหะดิษในสองมาตรฐานนี้นับว่าเป็นหนังสือที่ได้รับการยอมรับจากนักวิชาการหะดิษ ซึ่งหลักการต่างๆทั้งด้านหลักศรัทธา และหลักปฏิบัติล้วนสรุปมาจากหะดิษต่างๆในหนังสือเหล่านี้ทั้งสิ้น

มาตรฐานอันดับสาม ได้แก่ หนังสือหะดิษที่มีหะดิษฎออีฟเป็นจำนวนมาก เช่น หนังสืออัลมุศอนนีฟของอิบนุอะบีชะบะฮ์ อัลมุสนัดของอัลบัซซาร มุสนัดของอับดุลอิบนุ หุมัยด์ มุศอนนีฟของอับดุลรอซซาก หนังสือหะดิษของอัลบัยหะกี ยั อัญญอบรอนีย์ และอัญญอฮาวิย์ เป็นต้น หนังสือหะดิษในมาตรฐานนี้ไม่สามารถยึดถือได้ นอกจากผู้มีความเชี่ยวชาญในการสืบสายรายงานต่างๆของหะดิษเท่านั้น

มาตรฐานอันดับสี่ ได้แก่ หนังสือรวบรวมหะดิษในสมัยหลังที่ได้รวบรวมหะดิษจากปากของนักเล่าเรื่อง นักเทศน์ นักพรตศูฟี นักประวัติศาสตร์ที่ไร้คุณธรรม และนักอุตริกรรมตามอารมณ์ เช่นหนังสือของอิบนุมัจญะฮ์ อิบนุชารีน และอะบูชะฮะ เป็นต้น หนังสือในมาตรฐานนี้ไม่มีนักปราชญ์หะดิษคนใดยึดถือ เนื่องจากเป็นแหล่งที่มาของอารมณ์และสิ่งอุตริกรรม

1.3 อิจญ์มาอ์

อิจญ์มาอ์¹⁵⁸ หมายถึง ความเห็นที่สอดคล้องกันของบรรดามุญญะฮ์¹⁵⁹ ของประชาชาติปิมุฮัมมัด คือลๆ ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง และในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง กล่าวคือ เมื่อมีปัญหาทางกฎหมายอิสลามเกิดขึ้นภายหลังจากที่ท่านนบีมุฮัมมัด คือลๆ ได้เสียชีวิตแล้ว และอัลกุรอานหรือสุนนะฮ์ก็มิได้กล่าวถึงปัญหานั้น บรรดามุญญะฮ์ก็จะทำการวินิจฉัยเพื่อหาบทบัญญัติของปัญหานั้น บางครั้งผลของการวิเคราะห์วินิจฉัยอาจมีความแตกต่างกัน และบางครั้งอาจจะตรงกัน ผลของการวิเคราะห์วินิจฉัยที่ตรงกันนี้ เรียกว่า “อิจญ์มาอ์” หรือ “มติเอกฉันท์” นั้นเอง¹⁶⁰

¹⁵⁸ ในทางภาษา หมายถึง การตั้งใจอย่างแน่วแน่ และความเห็นที่เหมือนกันหรือสอดคล้องกัน

¹⁵⁹ มุญญะฮ์ คือ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ และวินิจฉัยบทบัญญัติต่างๆได้อย่างอิสระ โดยมีแนวทางของตนเองเป็นกฎเกณฑ์ ตลอดจนเป็นผู้ที่มีคุณสมบัติของการเป็นมุญญะฮ์อย่างครบถ้วนและสมบูรณ์

¹⁶⁰ อิสมาแอ อาลี, อุลูลฟิกฮฺ, หน้า 69-70.

1) การเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

อิญมาอฺ เป็นแหล่งที่มาอีกแหล่งหนึ่งของกฎหมายอิสลาม ซึ่งสามารถนำเอามาเป็นกฎเกณฑ์ในการกำหนดบทบัญญัติแขนงต่างๆ ได้ ซึ่งมีหลักฐานจากอัลกุรอาน สุนนะฮฺ และอื่นๆ มาสนับสนุน เช่น อัลลอฮฺ ซุบฮิ ตรัสว่า

“และผู้ใดฝ่าฝืนรอซูล หลังจากที่คำแนะนำอันถูกต้องได้ประจักษ์แก่เขาแล้ว และเขายังปฏิบัติตามที่ไม่ใช่ทางของบรรดาผู้ศรัทธานั้น เราก็จะให้เขาหันไปตามที่เขาได้หันไป และเราจะให้เขาเข้านรกอยู่ชั้นนัม และมันเป็นที่ยากยิ่งสำหรับเขา”¹⁶¹

โองการดังกล่าว อัลลอฮฺ ซุบฮิ ได้ทรงประณามผู้ที่ฝ่าฝืนแนวทางของบรรดาผู้ศรัทธาว่า เสมือนฝ่าฝืนแนวทางของท่านรอซูลของพระองค์ และเขาผู้นั้นจะได้รับการลงโทษอย่างหนักในวันอาคีเราะฮฺ การฝ่าฝืนแนวทางของบรรดาผู้ศรัทธา คือการขัดกับอิญมาอฺของพวกเขานั่นเอง

ท่านนบีมุฮัมมัด ศ็อลลีลลอฮุ อลัยฮิ ว่าล่อฮิ และอัลล่อฮุ บารัก วะล่อฮิ กล่าวว่า “ประชาชาติของฉันจะไม่ลงมติในทางที่ผิด” และอีกสำนวนหนึ่งกล่าวว่า “อัลลอฮฺจะไม่ทรงรวมประชาชาติของฉันในทางที่ผิด”¹⁶²

ในทางปฏิบัติ อิญมาอฺจะกระทำได้ในช่วงแรกของอิสลามเท่านั้น คือในสมัยของท่านนบีมุฮัมมัด และท่านอุมัยรเป็นคอลีฟะฮฺ เพราะช่วงดังกล่าวบรรดาปราชญ์และนักกฎหมายอิสลามทั้งหมดยังอาศัยอยู่ที่เมืองมะดีนะฮฺ การรวมตัวของพวกเขาสามารถกระทำได้ง่าย อีกทั้งสามารถรู้ทัศนะของพวกเขาได้โดยตรงอีกด้วย แต่หลังจากช่วงดังกล่าวแล้ว พวกเขาต่างกระจายไปตามประเทศและหัวเมืองต่างๆ จึงทำให้ไม่สามารถรวมตัวกันเพื่อปรึกษาหารือกันได้อีก ทำให้ไม่อาจรับรู้ทัศนะของพวกเขาเหล่านั้นได้อย่างแน่นอนว่ามีความเห็นที่สอดคล้องกันหรือไม่มติเอกฉันท์หรืออิญมาอฺจึงไม่อาจเกิดขึ้นได้อีก แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันมีบางองค์กรมุสลิมระหว่างประเทศทำหน้าที่วินิจฉัยปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ๆ เพื่อห้ามติข้อชี้ขาดทางชะรีอะฮฺอิสลาม โดยมีสมาชิกประกอบด้วยนักปราชญ์ผู้ทรงคุณวุฒิจากทั่วโลก เช่น องค์กรนัจมะฮฺอฟิกียะฮฺ (ที่ประชุมเกี่ยวกับนิติศาสตร์อิสลาม เป็นองค์กรหนึ่งที่ขึ้นกับอรรอบิฏาะฮฺ (สันนิบาตโลกมุสลิม)) มีสำนักงานอยู่ที่เมืองมักกะฮฺ ประเทศซาอุดีอาระเบีย¹⁶³ แต่ก็ไม่สามารถกล่าวได้ว่ามติขององค์กรเหล่านั้นเป็นอิญมาอฺ แต่ก็ยังเป็นแนวทางที่สำคัญ เพราะสามารถนำเสนอการศึกษาการค้นคว้าวิจัย

¹⁶¹ อัลกุรอาน 4 : 115

¹⁶² หะดีษ: อิบน์มาญะฮฺ อังนัabinอับดุลละฮฺ หนุมุซ และคณะ, ความคลาดเคลื่อนของนักวิชาการไทยฯ, หน้า 55.

¹⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 55.

และเกิดการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการค้นคว้านี้ และทำให้บรรลุถึงมติต่างๆที่ใกล้เคียงที่จะนำไปสู่ความถูกต้อง¹⁶⁴

2) องค์ประกอบของอิจญ์มาอ

องค์ประกอบของอิจญ์มาอ มี 4 ประการ คือ¹⁶⁵

1. ต้องมีมุจญ์ตะฮิดหลายคน ในการวิเคราะห์และวินิจฉัย ปัญหาทางกฎหมายต่างๆ เพราะหากมีมุจญ์ตะฮิดเพียงคนเดียว ก็จะไม่มีการอิจญ์มาอ เพราะอิจญ์มาอนั้นเป็นผลจากความเห็นที่ตรงกัน
2. บรรดามุจญ์ตะฮิดจะต้องมีความเห็นพ้องต้องกันในการกำหนดบทบัญญัติที่เหมือนกันของปัญหาที่เกิดขึ้น โดยไม่คำนึงถึงประเทศและเชื้อชาติของมุจญ์ตะฮิดแต่ละคน ดังนั้นจึงไม่ถือว่าเป็นอิจญ์มาอ หากบรรดามุจญ์ตะฮิดของประเทศใดประเทศหนึ่งมีมติเห็นพ้องกัน
3. มุจญ์ตะฮิดแต่ละคนจะต้องแสดงความคิดเห็นเป็นที่ประจักษ์ในปัญหาที่เกิดขึ้น โดยอาจจะแสดงความคิดเห็นทางวาจา หรือโดยการตัดสินใจหรือโดยทางพิทวา
4. จะต้องมีความมั่นใจในการอิจญ์มาอของบรรดามุจญ์ตะฮิด กล่าวคือ มีหลักฐานแสดงอย่างชัดเจนในความสอดคล้องทางความคิดของบรรดามุจญ์ตะฮิด ทั้งยังมีอิสระในการแสดงความคิดเห็นอีกด้วย

3) ประเภทของอิจญ์มาอ

นักวิชาการได้แบ่งอิจญ์มาอออกเป็น 2 ประเภทคือ¹⁶⁶ ประเภทแรก อิจญ์มาอที่ชัดเจน คือมุจญ์ตะฮิดทุกคนได้แสดงความคิดเห็นของตนโดยคำพูด หรือ การกระทำที่แสดงถึงทัศนะของพวกเขาอย่างชัดเจน และประเภทที่สอง คือ อิจญ์มาอที่ซ่อนเร้น คือ มุจญ์ตะฮิดบางคนแสดงความคิดเห็น ในขณะที่อีกบางคนไม่แสดงความคิดเห็น โดยไม่ได้คัดค้านหรือสนับสนุน ดังนั้น อิจญ์มาอที่ชัดเจน นักกฎหมายอิสลามถือว่าเป็นแหล่งที่มาของบทบัญญัติได้ โดยไม่ต้องสงสัยแต่อิจญ์มาอ ซ่อนเร้น นักกฎหมายอิสลามส่วนใหญ่ถือว่าเป็นแหล่งที่มาไม่ได้ เพราะผู้ที่เงียบหรือไม่แสดงความคิดเห็นนั้นไม่สามารถรู้ทัศนะของเขาได้ ซึ่งเขาอาจเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้

¹⁶⁴ ยูซุฟ กือรฏอวีซ, ความขัดแย้งทางฟิกฮฺ, หน้า 39-40.

¹⁶⁵ อิสมาแอ อาลี, อุลูลฟิกฮ, หน้า 70-71.

¹⁶⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 74.

2. แหล่งที่มาที่เป็นเจตนารมณ์ของตัวบท

แหล่งที่มาที่เป็นเจตนารมณ์ของตัวบทซึ่งเกิดจากการอิจญ์ติฮาดของบรรดามุญาญะฮิดที่วางรากฐานอยู่บนตัวบททั้งสาม ได้แก่

2.1 กียาส

กียาส¹⁶⁷ หมายถึง การผนวกสิ่งที่ไม่มีความหมายกำหนดบทบัญญัติเข้ากับสิ่งที่มีตัวบทกำหนดบทบัญญัติ เพราะทั้งสองสิ่งมีสาเหตุของการกำหนดบทบัญญัติเหมือนกัน¹⁶⁸ เช่น สุราเป็นสิ่งต้องห้ามในอิสลาม เนื่องจากมีตัวบทที่กล่าวห้ามไว้ ดังปรากฏหลักฐานในอัลกุรอานความว่า

“แท้จริง สุรา การพนัน การบูชาอันด และการเล่นทายเป็นสิ่งที่ชั่วช้าจากงานของชัยตอน (มารร้าย) ดังนั้น พวกเจ้าจงออกห่างจากมันเพื่อพวกเจ้าจะได้ประสบความสำเร็จ”¹⁶⁹

การห้ามดื่มสุราเพราะมีสาเหตุ คือ ทำให้มึนเมา ดังนั้น เบียร์ วิสกี้ และเครื่องดื่มอย่างอื่นที่ทำให้มึนเมตาลอดจนยาเสพติด จึงเป็นสิ่งต้องห้ามเช่นเดียวกัน เพราะมีสาเหตุเดียวกัน¹⁷⁰

1) การเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

กียาสเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่เชื่อถือได้ในอันที่จะทราบถึงบทบัญญัติต่างๆ ที่ไม่มีในตัวของอัลกุรอาน สุนนะฮ์ หรืออิจญ์มาอ์ เพราะตัวบทนั้นมียุทธศาสตร์ในขณะที่เกิดเหตุการณ์และปัญหาต่างๆ มิใช่จำกัด นอกจากนี้ในทางปฏิบัติกียาสมีความสำคัญมากกว่าอิจญ์มาอ์ เพราะปัญหาที่ได้มีการอิจญ์มาอ์นั้นมียุทธศาสตร์ และไม่อาจเพิ่มได้อีกหลังยุคแรกของอิสลาม ดังนั้นกียาสจึงเป็นหลักการสำคัญในการนำมาใช้เพื่อกำหนดบทบัญญัติของเหตุการณ์และปัญหาต่างๆ โดยที่มุจาฮิดทุกคนสามารถกระทำได้ ถ้าหากเกิดเหตุการณ์หรือปัญหาที่ไม่มีในตัวของอัลกุรอาน สุนนะฮ์ หรืออิจญ์มาอ์ ระบุไว้ โดยไม่จำเป็นต้องมีการประชุมแต่อย่างใด¹⁷¹ อย่างไรก็ตาม กียาสนั้นอนุญาตให้ใช้เฉพาะเรื่องเกี่ยวกับฟิสิกส์เท่านั้น แต่จะไม่อนุญาตให้ใช้ในเรื่องอื่นๆ โดยเฉพาะเรื่องอาคีดะฮ์ (หลักศรัทธา) และเรื่องอิบาดะฮ์ (การปฏิบัติศาสนกิจ)

¹⁶⁷ ในทางภาษาหมายถึง การวัด อ้างในมุฮัมมัด ยูซุฟ มูซา, กฎหมายอิสลามเบื้องต้น, หน้า 165.

¹⁶⁸ อิสมาแอ อาลี, อูซูลุลฟิกฮ, หน้า 75.

¹⁶⁹ อัลกุรอาน 5 : 90

¹⁷⁰ อับดุลละห์ หนุ่มสุข และคณะ, ความคลาดเคลื่อนของนักวิชาการไทยฯ, หน้า 55.

¹⁷¹ อิสมาแอ อาลี, อูซูลุลฟิกฮ, หน้า 77. และอับดุลละห์ หนุ่มสุข และคณะ, ความคลาดเคลื่อนของนักวิชาการไทยฯ, หน้า 56.

นักปราชญ์อิสลามมีความเห็นพ้องต้องกันว่ากียาสนั้นเป็นแหล่งที่มาของบทบัญญัติของกฎหมายอิสลามทางด้านฟิกฮ์ในสองกรณี คือ¹⁷²

1. ตัวบทของอัลกุรอานและสุนนะฮ์ ที่กำหนดบทบัญญัติสิ่งหนึ่ง ได้กำหนด (ระบุ) สาเหตุของการกำหนดบทบัญญัตินั้นด้วย เพราะการระบุสาเหตุนั้นแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า ทุกสิ่งที่มีสาเหตุอันนั้น จะมีบทบัญญัติเช่นกัน

2. กียาสที่กระทำขึ้นโดยนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ เพราะการวิเคราะห์วินิจฉัยของนบีมุฮัมมัด ซ็อลฯ นั้นหากได้รับการรับรองจากอัลลอฮ์ ซุบฯ ก็ถือว่าเป็นสุนนะฮ์

สำหรับกียาสนอกเหนือจากกรณีดังกล่าว บรรดานักปราชญ์อิสลาม มีความเห็นแตกต่างกัน โดยกลุ่มที่ถือว่ากียาสเป็นแหล่งที่มาของฟิกฮ์ เพราะมีหลักฐานต่างๆ มาสนับสนุนไว้ เช่นอัลลอฮ์ ซุบฯ ตรัสว่า

“พระองค์เป็นผู้ทรงให้บรรดาผู้ปฏิเสธศรัทธาในหมู่พวกอะฮ์ลุลกิตาบ ออกจากบ้านเรือนของพวกเขาเป็นครั้งแรกของการถูกไล่ออกเป็นกลุ่มๆ พวกเขามีได้คาดคิดกันเลยว่า พวกเขาจะออกไป (ในสภาพเช่นนั้น) และพวกเขาคิดว่า แท้จริงป้อมปราการของพวกเขาจะป้องกันพวกเขาให้รอดพ้นจากการลงโทษของอัลลอฮ์ได้ แต่การลงโทษของอัลลอฮ์ได้มีมายังพวกเขาโดยมิได้คาดคิดมาก่อนเลย และพระองค์ทรงทำให้ความหวาดกลัวเกิดขึ้นในจิตใจของพวกเขา โดยพวกเขาได้ทำลายบ้านเรือนของพวกเขา ด้วยน้ำมือของพวกเขาเอง และด้วยน้ำมือของบรรดามุอมีน (ผู้ศรัทธา) ดังนั้นพวกเขายึดถือเป็นบทเรียนเถิด โอ้ผู้มีสติปัญญาทั้งหลายเอ๋ย”¹⁷³

ในโองการอัลกุรอานดังกล่าวนี้ อัลลอฮ์ ซุบฯ ทรงเล่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นกับชาวนบีอันนะฎิร หลังจากนั้นพระองค์ ตรัสว่า “ดังนั้นพวกเขายึดถือเป็นบทเรียนเถิด” ซึ่งหมายความว่า พวกเขาจะเปรียบเทียบกับพวกเขาเพราะพวกเขาก็เป็นมนุษย์เหมือนกับพวกเขา ดังนั้นหากพวกเขำกระทำการสิ่งต่างๆ เหมือนกับการกระทำของพวกเขา พวกเขาก็จะได้รับผลตอบแทนเหมือนพวกเขาเช่นกัน โองการนี้แสดงให้เห็นถึงกฎเกณฑ์ที่อัลลอฮ์ ซุบฯ ได้ทรงบัญญัติไว้ คือ ทุกสิ่งที่เกิดขึ้นนั้นย่อมมีสาเหตุของมัน และกียาสก็คือ การยึดถือกฎเกณฑ์เหล่านั้นมาใช้นั่นเอง

¹⁷² อิสมาแอ อาลี, อุลูลฟิกฮ์, หน้า 77-79.

¹⁷³ อัลกุรอาน 59 : 2

2) องค์ประกอบของกียาส

การกียาสมีองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ คือ ¹⁷⁴

1. อัลอัสล คือ สิ่งที่เป็นหลักในการเปรียบเทียบ ซึ่งก็คือสิ่งที่มีตัวบทจากอัลกุรอาน สุนนะฮ์ หรือ อิจญ์มาอ์ กำหนดบทบัญญัติของมัน
2. อัลฟรอ คือ สิ่งที่จะนำไปเปรียบเทียบกับอัลอัสล เมื่อไม่มีตัวบทกำหนดบทบัญญัติของมัน
3. บทบัญญัติของอัลอัสล ซึ่งมีตัวบทกำหนดไว้และบทบัญญัตินี้จะมีผลต่ออัลฟรอ
4. อัลอิลละฮ์ (สาเหตุ) คือ ลักษณะที่เป็นพื้นฐานในการกำหนดบทบัญญัติของอัลอัสลเมื่อลักษณะนั้นมีอยู่กับฟร่อด้วยแล้ว อัลฟร่อจึงมีบทบัญญัติเหมือนกับอัลอัสลด้วย

2.2 อัลอิสติฮซาน

อิสติฮซาน ¹⁷⁵ หมายถึง การเปลี่ยนจากบทบัญญัติที่คล้ายคลึงกับปัญหานั้นๆ โดยไปใช้บทบัญญัติอื่น เพราะมีเหตุผลที่หนักแน่นกว่าในการกระทำเช่นนั้น เพราะฉะนั้น อิสติฮซานก็คือการตัดขาดจากบทบัญญัติที่คล้ายคลึงกับปัญหาซึ่งตรงกันข้ามกับกียาสที่เป็นการผนวกปัญหาที่คล้ายคลึงกันเพื่อใช้บทบัญญัติเดียวกัน ¹⁷⁶

1) การเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม

นักกฎหมายอิสลามบางส่วนได้ยอมรับว่าอิสติฮซานเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามเฉพาะด้านฟิกฮ์เท่านั้นโดยมีหลักฐานต่างๆ จากแหล่งกฎหมายอิสลามมาสนับสนุน เช่น ¹⁷⁷

1. หลักฐานจากอัลกุรอาน เช่น อัลลอฮ์ ชุบๆ ทรงตรัสว่า

“....คังนั้นเจ้า (มุฮัมมัด) จงยึดถือมันไว้ด้วยความเข้มแข็ง และจงใช้พวกพ้องของเจ้าคิดเถิด พวกเขาก็จะยึดถือสิ่งที่ดีที่สุดในของมัน (คือของบัญญัติศาสนาตามที่มีความสามารถ)....”

“และจงปฏิบัติตามสิ่งที่ดียิ่ง ที่ได้อุปะทานลงมายังพวกท่าน จากพระเจ้าของพวกท่าน....” ¹⁷⁸

¹⁷⁴ อิสมาแอ อาลี, อุซูลุลฟิกฮ์, หน้า 84.

¹⁷⁵ ในทางภาษาหมายถึง การจัดหรือ การถือว่าสิ่งหนึ่งสิ่งใดเป็นสิ่งที่ดี หรือการติดตามหนทางที่ดี

¹⁷⁶ มุฮัมมัดยูซุฟ มูซา, กฎหมายอิสลามเบื้องต้น, หน้า 168-169.

¹⁷⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 170-172.

¹⁷⁸ อัลกุรอาน 7 : 145 และ 39 : 55

2. หลักฐานจากสุนนะฮ์ เช่น ในกรณีการจำหน่ายสินค้าล่วงหน้า ในขณะที่ยังไม่มีสินค้า โดยกำหนดวันเวลาส่งมอบในภายหลัง แต่มีการชำระราคาสินค้าเป็นเงินสด (ซึ่งเรียกการจำหน่ายลักษณะนี้ว่า “อัสสะลัม”) ซึ่งตามหลักกียาสแล้วกระทำไม่ได้ แต่อนุมติให้กระทำได้โดยอาศัยหลักการอิสติหฺซาน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากหะดีษของท่านรอซูลุลลอฮ์ ซ็อลลาฯ ที่ว่า

“ผู้ใดก็ตามที่ทำการอัสสะลัม เขาอย่าทำการอัสสะลัม เว้นแต่ด้วยการกำหนดปริมาณสินค้าที่แน่นอน ด้วยการตวงหรือการชั่งที่แน่นอน โดยมีการกำหนดเวลาส่งมอบที่แน่นอน”¹⁷⁹

3. หลักฐานจากอิจญ์มาอ์ บรรดาศอฮาบะฮ์และนักปราชญ์ในสำนักฟิกฮ์ต่างๆ ได้มีการใช้หรือยอมรับหลักอิสติหฺซานในการกำหนดบทบัญญัติต่างๆ มากมาย เช่น ท่านอิบนุญัสศูด ซึ่งเป็นศอฮาบะฮ์ที่สำคัญคนหนึ่ง ได้กล่าวว่า “สิ่งที่บรรดามุสลิมเห็นว่าดี สิ่งนั้นก็ดีด้วยในทัศนะของอัลลอฮ์”

นอกจากนี้แล้วนักปราชญ์ในสำนักฟิกฮ์ที่สำคัญๆ ต่างก็ยอมรับและมีการใช้หลักอิสติหฺซานทั้งสิ้น เพราะฉะนั้น มันจึงแสดงให้เห็นอิจญ์มาอ์ของประชาชาติอิสลามที่ถือว่าอิสติหฺซานเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลามในด้านฟิกฮ์อีกแหล่งหนึ่ง

2) ประเภทของอิสติหฺซาน

อิสติหฺซาน มี 2 ประเภท คือ¹⁸⁰

1. อิสติหฺซานกียาซีฮ์ คือการเปลี่ยนจากการใช้หลักกียาสที่เห็นได้อย่างชัดเจนไปใช้ กียาสที่ซ่อนเร้นแทน ซึ่งมีเหตุผลหนักแน่นกว่า เช่น การเป็นเจ้าของร่วมกันสองคน หากเจ้าหนี้คนหนึ่งรับการชำระหนี้จากลูกหนี้เท่าจำนวนหนี้ของตนเอง เจ้าหนี้คนดังกล่าวไม่มีสิทธิที่จะรับการชำระหนี้ไปคนเดียวได้ เพราะเจ้าหนี้คนอื่นก็มีสิทธิร้องขอส่วนแบ่งการชำระหนี้ของเขาได้ตามหลักการนี้ หากเงินที่ชำระหนี้ที่เจ้าหนี้รับไปสูญหาย ก็ควรถือเป็นการสูญหายของเจ้าหนี้ทั้งสองคน แต่ตามหลักอิสติหฺซานให้ถือว่า เงินที่สูญหายไปนั้นเป็นส่วนของเจ้าหนี้ที่เป็นผู้รับเท่านั้น ส่วนที่เหลืออยู่กับลูกหนี้ให้เป็นหนี้กับเจ้าหนี้คนอื่น

2. อิสติหฺซานญะรูเราะฮ์ คือ การกำหนดบทบัญญัติในลักษณะที่ขัดกับหลักกียาส เพราะมีความจำเป็นที่จะต้องทำหรือจะได้ผลประโยชน์อย่างแน่นอนในการสนองความต้องการหรือปลดปล่อยความยากลำบากของสังคม ทั้งนี้เพราะการใช้หลักกียาสหรือหลักการ

¹⁷⁹ หะดีษ : บุคอรีและมุสลิม อ้างในมุฮัมมัดยูซุฟ มูซา, กฎหมายอิสลามเบื้องต้น, หน้า 171.

¹⁸⁰ อิสมาแอ อาลี, อูซูลุ้ลฟิกฮ์, หน้า 95-96.

ทั่วไป บางครั้งอาจทำให้เกิดปัญหาหรือความไม่ยุติธรรมได้ เช่น ผู้รับฝากและผู้มีฐานะเหมือนผู้รับฝาก ถือว่าเป็นบุคคลที่ได้รับความไว้วางใจไม่ต้องรับผิดชอบในความเสียหายที่เกิดขึ้นเพราะเหตุสุดวิสัย ลูกจ้างก็เป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจ จึงไม่ต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดจากเหตุสุดวิสัย แต่โดยหลักอิสติหซาน ได้มีการจำแนกระหว่างลูกจ้าง เฉพาะของนายจ้างคนเดียวกับลูกจ้างที่รับจ้างทั่วไปว่า ลูกจ้างประเภทหลังจะต้องรับผิดชอบต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้เขาได้รับจ้างเกินกำลังความสามารถที่จะทำได้อันจะมีผลให้ผู้จ้างได้รับความเสียหาย

2.3 อัลมะศอลิหฺ อัลมุรสะละฮฺ

อัลมะศอลิหฺ มุรสะละฮฺ¹⁸¹ หมายถึง ทุกสิ่งที่เป็นประโยชน์ที่ไม่มีตัวบทยอมรับว่าสามารถยึดมาใช้ในการบัญญัติบทบัญญัติได้ แต่การยึดถือผลประโยชน์นั้น จะนำซึ่งผลดีหรือกำจัดผลเสีย ได้อย่างแน่นอน หรืออีกนัยหนึ่งหมายถึง ผลประโยชน์ที่มีความเหมาะสมในการบัญญัติกฎหมาย แต่ไม่มีตัวบทกฎหมายอิสลามที่ให้การยอมรับว่าใช้ได้¹⁸²

1) การเป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม¹⁸³

อัลมะศอลิหฺ มุรสะละฮฺ เป็นแหล่งที่มาของกฎหมายอิสลาม ที่บรรดานักกฎหมายอิสลามมีความเห็นแตกต่างกัน โดยมีนักกฎหมายอิสลามบางส่วนไม่ยอมรับ ในขณะที่บางส่วนยอมรับ ซึ่งนักกฎหมายฝ่ายที่ยอมรับ ได้อ้างหลักฐานดังนี้ คือ

1. บรรดาซอฮาบะฮฺได้ยึดเอาหลักการอัลมะศอลิหฺ มุรสะละฮฺ มาใช้ในการกำหนดบทบัญญัติในหลายเรื่อง เช่น การรวบรวมอัลกุรอานให้อยู่ในเล่มเดียวกันในสมัยคอลีฟะฮฺอุมัยยะฮฺ เป็นต้น

2. บทบัญญัติต่างๆของอิสลามนั้นถูกบัญญัติขึ้นเพื่อให้บรรลุผลประโยชน์ของมวลมนุษย์ ดังนั้นปัญหาต่างๆที่ไม่มีตัวบทหรืออิจญ์มาอ์ของนักกฎหมายก็ต้องกำหนดขึ้นโดยอาศัยหลักการมัศละหะฮฺ เพราะบทบัญญัติที่นำมาซึ่งผลประโยชน์นั้นเชื่อได้ว่าเป็นบทบัญญัติที่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายอิสลาม เมื่อค่านิยมและสภาพแวดล้อมของสังคมเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ปัญหาใหม่ๆก็เกิดขึ้นได้เสมอ เพราะฉะนั้น หากไม่สามารถยึดหลักอัลมะศอลิหฺ

¹⁸¹ อัลมะศอลิหฺ ในทางภาษา หมายถึง ผลประโยชน์ และอัลมุรสะละฮฺ ในทางภาษา หมายถึง สิ่งที่ถูกปล่อยละเลยไม่มีการพูดถึง

¹⁸² มุฮัมมัดยูซุฟ มูซา, กฎหมายอิสลามเบื้องต้น, หน้า 172.

¹⁸³ อิสมาแอ อาลี, อูซูลุลฟิกฮฺ, หน้า 100-101.

มุรตะละฮ์ ในการกำหนดบทบัญญัติแล้วจะทำให้กฎหมายอิสลามไม่สามารถสนองความต้องการของสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาได้

2) เงื่อนไขในการใช้หลักการมะสอลิหฺมุรตะละฮ์

นักกฎหมายอิสลามที่ยอมรับหลักการนี้มาใช้ในการกำหนดบทบัญญัติต่างๆ มีความเห็นพ้องต้องกันว่า หลักการมะสอลิหฺมุรตะละฮ์นำมาใช้ได้เฉพาะปัญหากฎหมายอิสลามที่เกี่ยวกับด้านมุอามะลาตเท่านั้น และสาเหตุในการกำหนดบทลงโทษและเรื่องอื่นๆ ที่มนุษย์ไม่สามารถเข้าใจเหตุผลของการบัญญัตินั้นไม่อาจที่จะเอาหลักการนี้มาใช้ได้ นอกจากนั้นการใช้หลักการนี้จะต้องมีเงื่อนไขดังต่อไปนี้ คือ¹⁸⁴

1. จะต้องเป็นผลประโยชน์ที่แท้จริง ไม่ใช่ผลประโยชน์ที่คาดคะเน คือ การกำหนดบทบัญญัติจะทำให้ได้ผลประโยชน์อย่างแน่นอนหรือสามารถปลดปล่อยผลเสียได้อย่างชัดเจน
2. จะต้องเป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม ไม่ใช่ผลประโยชน์ส่วนตัวหรือเฉพาะกลุ่ม
3. จะต้องเป็นผลประโยชน์ที่ไม่ขัดกับตัวบทหรืออิจญ์มาอ์ หรือ เจตนารมณ์ของกฎหมายอิสลาม

3) ประเภทของอัลมะสอลิหฺ

อัลมะสอลิหฺตามกฎหมายอิสลามมี 3 ประเภท คือ¹⁸⁵

1. ผลประโยชน์ที่อิสลามยอมรับ ทั้งมีตัวบทกฎหมายอิสลาม หรือหลักฐานที่แสดงว่ามีการคุ้มครองและรักษาไว้ ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

1.1 อัลมะสอลิหฺญะรूरียะฮ์ คือ ผลประโยชน์ที่จำเป็นจะขาดไม่ได้ในการดำรงชีวิตของมนุษย์ หากขาดไปแล้วจะทำให้การดำรงชีวิตของมนุษย์เกิดความบกพร่อง ซึ่งได้แก่ ศาสนา ชีวิต สติปัญญา ทรัพย์สิน และเชื้อสาย

1.2 อัลมะสอลิหฺฮาญียะฮ์ คือ ผลประโยชน์ที่เป็นความต้องการของมนุษย์เพื่อปลดปล่อยความยากลำบาก ซึ่งหากขาดไปแล้วจะไม่ทำให้เกิดความบกพร่องในการดำรงชีวิตของมนุษย์ แต่จะทำให้เกิดความยากลำบากพอสมควร เช่น การอนุมัติให้ล่าสัตว์ อนุมัติให้ทำสัญญาเช่า เป็นต้น

¹⁸⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 102. และดูอัมมัคชูฟ มูซา, กฎหมายอิสลามเบื้องต้น, หน้า 173.

¹⁸⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 99-100.

1.3 อัลมะสอลิหะชะนียะฮฺ คือ ผลประโยชน์ที่ทำให้เกิดความสมบูรณ์ หากขาดไปแล้วจะไม่ทำให้เกิดความยากลำบาก แต่การรักษามันไว้ถือว่าเป็นการรักษาจริยธรรม หรือ ประเพณีอันดีงาม เช่น การรักษา มารยาทในการพูด ในการกิน และดื่ม เป็นต้น

อนึ่ง การกำหนดบทบัญญัติตามที่ได้อ้างมานั้นจะถือว่าอัลมะสอลิหะชะนียะฮฺ จะต้องยึดเป็นลำดับแรก ถัดมา คือ อัลมะสอลิหะฮาญียะฮฺ และอันดับสุดท้าย คือ อัลมะสอลิหะชะนียะฮฺ ผลประโยชน์ที่อิสลามปฏิเสธหรือไม่ยอมรับ เช่น การฆ่าตัวตาย ซึ่งบางครั้งอาจทำให้เกิดผลประโยชน์แก่ผู้ที่ฆ่าตัวตาย ในการหนีปัญหาความยากแค้น หรือความทรมานได้ แต่เป็นผลประโยชน์ที่อิสลามไม่ยอมรับ จึงนำมาใช้ในการกำหนดบทบัญญัติไม่ได้อย่างเด็ดขาด ผลประโยชน์ที่ไม่มีตัวบทกฎหมายอิสลาม หรือ หลักฐานว่าเป็นที่ยอมรับหรือปฏิเสธ แต่การยึดเอาผลประโยชน์ดังกล่าวในการกำหนดบทบัญญัตินั้นจะทำให้ได้ซึ่งผลดีหรือปลดปล่อยผลเสีย ผลประโยชน์ลักษณะนี้เองที่เรียกว่า “อัลมะสอลิหะมุรสะละฮฺ”

2.4 อัลอูรฟ

อูรฟ¹⁸⁶ หมายถึงจารีตประเพณี

ประเภทของอูรฟ

อูรฟ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. อูรฟทางด้านเนื้อหา มี 2 ชนิด คือ

1.1 อูรฟที่เป็นคำพูด หมายถึง คำพูดที่แพร่หลายในหมู่คนเพื่อแสดงถึงสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เมื่อใช้คำนั้นก็จะเข้าใจความหมายของคำนั้นทันทีว่า คือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แม้จะไม่ตรงกับ ความหมายเดิมของคำนั้นก็ตาม เช่นคำว่า ไม่มีสตางค์ ซึ่งหมายความว่า ไม่มีเงิน และคำว่าเนื้อ ซึ่งหมายถึงเนื้อสัตว์ นอกเหนือจากปลา เป็นต้น

1.2 อูรฟที่เป็นการกระทำคือ ความเคยชินในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เช่น การหยุดทำงานหนึ่งหรือสองวันในหนึ่งสัปดาห์ และในการซื้อวัสดุก่อสร้างเป็นจำนวนมาก ผู้ขาย ต้องส่งสินค้าถึงสถานที่ก่อสร้างของผู้ซื้อ เป็นต้น

¹⁸⁶ ในทางภาษา หมายถึง ความต่อเนื่องและติดต่อกันและอีกความหมายหนึ่ง หมายถึง ความเจ็บและความสงบทางจิตใจ และ ในทางวิชาการ หมายถึง สิ่งที่เป็นที่รู้จักในหมู่มนุษย์อย่างแพร่หลาย ซึ่งอาจมีในทุกประเทศหรือบางประเทศเท่านั้น ทั้งที่เป็นคำพูดและการกระทำ ดูอิสมาแอ อาลี, อุ สุลตุลฟิฆร หน้า 107-108

2. อurfทางด้านลักษณะ มี 2 ประเภท

2.1 อurfทั่วไป คือ อurfที่ถือปฏิบัติกันในทุกหนแห่งและทุกยุคสมัย เช่นการจ้างทำของ การเช่าห้องน้ำ โดยกำหนดค่าเช่าที่แน่นอน แต่ไม่ได้กำหนดระยะเวลาและปริมาณน้ำที่ใช้ เป็นต้น

2.2 อurfเฉพาะ คือ อurfที่ถือปฏิบัติ ณ แห่งใดแห่งหนึ่ง หรือกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง หรืออาชีพใดอาชีพหนึ่งซึ่งมีมากมาย และจะมีการเปลี่ยนแปลงตามกาลเวลา

3. อurf ทางด้านทักษะกฎหมายอิสลาม มี 2 ประเภท

3.1 อurfที่ใช้ได้คือ จาริตประเพณีที่ถือปฏิบัติกันโดยไม่ขัดกับตัวบทกฎหมาย และไม่ทำให้เสียผลประโยชน์หรือได้มาซึ่งผลเสีย

3.2 อurfที่ใช้ไม่ได้ คือ จาริตประเพณีที่ถือปฏิบัติกันที่ขัดกับตัวบทของกฎหมาย หรือทำให้เสียผลประโยชน์หรือได้มาซึ่งความเสียหาย เช่น ประเพณีที่ยอมรับกันในเรื่องของการกู้ยืมที่มีดอกเบี้ย เป็นต้น

4.4 ประเภทและศักดิ์ของบทบัญญัติในกฎหมายอิสลาม

การบังคับใช้กฎหมายอิสลาม แบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ¹⁸⁷

1. การบังคับใช้กฎหมายอิสลามเพื่อรักษาความดีมี 3 ระดับ คือ

1.1 วาญิบ คือ บทบัญญัติที่สั่งให้กระทำอย่างเด็ดขาด ซึ่งถ้าหากกระทำได้รับผลและรางวัลต่างๆ และถ้าหากงดเว้นกระทำก็จะเป็นความผิดบาป และจะถูกลงโทษ เช่น การละหมาด การถือศีลอด การจ่ายซะกาต เป็นต้น

1.2 มันดูบ คือ บทบัญญัติที่สั่งให้กระทำแต่ไม่เด็ดขาด ซึ่งถ้าหากกระทำก็จะได้รับกุศลผลบุญและรางวัล และถ้าหากงดเว้นกระทำก็จะเป็นความผิดบาปและไม่ถูกลงโทษ เช่น ละหมาดดุฮา ซึ่งรายงานจากอะบิซุรเราะฮ์ (รอฯ) กล่าวว่า “มิตรสนิทของฉัน (คือ นบีมุฮัมมัด ศ็อลลฯ) ได้กำชับฉันสามประการ คือ ถือศีลอดสามวันทุกเดือนและสองรอกาอ์ตของละหมาดดุฮา และให้ฉันละหมาดวิตรก่อนที่ฉันจะนอน”¹⁸⁸

1.3 มุบาฮ คือ บทบัญญัติที่อนุญาตให้กระทำหรืองดเว้นกระทำอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งหากกระทำหรืองดเว้นกระทำก็จะได้ผลบุญและรางวัล นอกจากนี้ก็จะไม่เป็นความผิดบาป และ

¹⁸⁷ คูเมาลานา ซัยยิด อบูด อะลา เมาดูดี, ระเบียบชีวิตอิสลาม, หน้า 17-21 และอิสมาแอล อาลี, อุตุลูลฟีลฮ, หน้า 8-10.

¹⁸⁸ หะดิษ : บุคอรี และ มุสลิม

ไม่ถูกลงโทษด้วย และโดยพื้นฐานสรรพสิ่งทั้งหลายที่อัลลอฮ์สร้างขึ้นมานั้นล้วนเป็นที่อนุมัติ ยกเว้นสิ่งที่อัลกุรอานและสุนนะฮ์ได้ห้ามไว้อย่างชัดเจนเท่านั้น

2. เพื่อจัดความชั่ว มี 2 ระดับ คือ

2.1 หารอม คือ บทบัญญัติที่สั่งให้งดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งอย่างเด็ดขาด ซึ่งหากงดเว้นกระทำก็จะได้รับกุศลผลบุญและรางวัล และถ้าหากกระทำก็จะเป็นความผิดบาปและถูกลงโทษ เช่น การฆ่าคนบริสุทธิ์

2.2 มักรูฮ คือ บทบัญญัติที่สั่งให้งดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ไม่เด็ดขาด ซึ่งแบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

(1) มักรูฮตะฮรีม คือ บทบัญญัติที่สั่งให้ละทิ้งกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งก่อนข้างเด็ดขาด แต่ไม่ถึงระดับหารอม ซึ่งถ้าหากละทิ้งการกระทำดังกล่าว เนื่องจากกระทำตามชะรีอะฮ์ก็จะได้รับกุศลผลบุญและรางวัล และถ้าหากกระทำก็จะเป็นความผิดบาปและถูกลงโทษเบาว่าลงโทษระดับหารอม เช่น การละหมาดขณะตะวันขึ้นหรือขณะตะวันตก เป็นต้น

(2) มักรูฮตันซีฮ คือ บทบัญญัติที่สั่งให้ละทิ้งกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งแต่ไม่เด็ดขาด ซึ่งถ้าหากละทิ้งเพราะกระทำตามชะรีอะฮ์อิสลาม ก็จะได้รับผลบุญและรางวัลและถ้าหากกระทำก็จะเป็นความผิดบาป และจะไม่ถูกลงโทษด้วย

4.5 การบังคับใช้กฎหมายอิสลาม

บุคคลที่กฎหมายอิสลามบังคับใช้ หมายถึง บุคคลที่บทบัญญัติต่างๆของกฎหมายอิสลามจะเกี่ยวข้องกับการกระทำของเขานั้นจะต้องเป็นบุคคลที่มีความสามารถในการเข้าใจบทบัญญัติได้ เพราะผู้ไม่เข้าใจบทบัญญัตินั้นไม่สามารถที่จะกระทำตามได้ ซึ่งความสามารถของบุคคลแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ¹⁸⁹

1. ความสามารถในการมีสิทธิและหน้าที่ ซึ่งมนุษย์ทุกคนมีความสามารถนี้ตราบเท่าที่เขายังมีชีวิตอยู่ แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

1.1 ความสามารถที่ไม่สมบูรณ์ คือ มีความสามารถที่จะมีสิทธิได้เท่านั้น แต่ไม่มีความสามารถที่จะมีหน้าที่ เช่น ทารกในครรภ์มารดา มีสิทธิที่จะได้รับมรดกหากคลอดออกมาแล้วมีชีวิต

1.2 ความสามารถที่สมบูรณ์ คือ มีความสามารถที่จะมีทั้งสิทธิและหน้าที่ได้ โดยจะมีสิทธิหน้าที่ทุกประการตามที่ชะรีอะฮ์อิสลามบัญญัติไว้

¹⁸⁹ อีสมานะ อาลี, อุลูลุฟีกะฮ, หน้า 27.

2. ความสามารถในการกระทำ หมายถึง เมื่อได้กระทำใด ก็จะมีผลบังคับตามกฎหมายอิสลาม แบ่งออกเป็น 2 ชนิด คือ

2.1 ไม่มีความสามารถใดๆ คือ การกระทำทุกอย่างที่ของบุคคลหนึ่ง โดยจะไม่มีผลใดๆทางกฎหมายอิสลาม เช่น ทารก หรือเด็กที่ยังไม่บรรลุนิติภาวะ

2.2 มีความสามารถที่สมบูรณ์ คือ ผู้ที่บรรลุนิติภาวะและมีสติปัญญาตามปกติ การกระทำทุกอย่างจะมีผลในทางกฎหมายอิสลาม

3. การกระทำของบุคคลที่มีผลทางกฎหมายอิสลาม แบ่งออกเป็น 4 ชนิด คือ

1. การกระทำที่ชัดแจ้ง เช่น ละหมาด จ่ายซะกาต หรือการฆ่า เป็นต้น
2. การพูด รวมถึงการกระซิบ
3. การงดการกระทำ เช่น การงดจากการห้ามปราม การกระทำความชั่ว หรือ งดจากการสร้างความเดือดร้อน
4. การตั้งเจตนาอย่างแน่วแน่ที่จะกระทำ แต่ยังมีได้กระทำ ก็จะมีผลเหมือนกับการกระทำที่เกิดขึ้นจริง

4.6 ประเภทของบทบัญญัติในกฎหมายอิสลาม

บทบัญญัติในกฎหมายอิสลามครอบคลุมหลักการต่างๆดังต่อไปนี้¹⁹⁰

1. อะกีดะฮ์ หมายถึง บทบัญญัติที่ว่าด้วยหลักการเชื่อมั่นศรัทธาในอิสลาม
 2. อัคลาก หมายถึง บทบัญญัติที่ว่าด้วยหลักการด้านจริยธรรมและคุณธรรม
 3. อิบาอะฮ์ หมายถึง บทบัญญัติที่ว่าด้วยหลักการกระทำศาสนกิจที่มีรูปแบบเฉพาะเจาะจง
 4. มูอามะลาต หมายถึง บทบัญญัติที่ว่าด้วยหลักการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในสังคม
- ทั้งนี้หลักอิบาอะฮ์และมูอามะลาต เรียกรวมกันอีกอย่างว่า ฟิกฮ์¹⁹¹

¹⁹⁰ อะหมัด อัซฮาร บาซิริ, ระบบเศรษฐกิจอิสลามเบื้องต้น, หน้า 1-2. และอัลดุลละฮ์ หนุ่มสุข และคณะ, ความคลาดเคลื่อนของนักวิชาการไทยฯ, หน้า 51-52.

¹⁹¹ มุฮัมมัด ยูซุฟ มูซา, กฎหมายอิสลามเบื้องต้น, หน้า 100.